

WWW.NIBS.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Издаје два пут сваког месеца у свескама од 3 и више табака. Цена је: за Србију 12 дин., а за Црну Гору, Бугарску, Босну, Херцеговину, Аустро-Угарску, Румунију и Турску 15 динара на годину.

ПРЕТПЛАТА СЕ ПЛАЋЕ

Управи
Кр. Срп. државне штампарије.
А РУКОПИСИ УРЕДНИШТРУ.

VII СВЕСКА

У Београду 15. Априла 1886.

ГОДИНА VII

УКАЗ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

Његово Величанство Краљ благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом својим од 1. Априла ове год. поставити:

Глигорија Гершиќа, професора Велике Школе у пензији, за професора права на Великој Школи.

Постављења наставника средњих школа

Актом министра просвете и црквених послова

Постављени су:

у Крагујевачкој гимназији:

г. *Сибин Ђорџић*, свештеник, за вероучитеља, 17. Марта о. г.

у Великоградичкој нижој гимназији:

г. *Драгутин К. Антић*, свршени филозоф, за предавача, 18. Марта о. г.

у Неготинској нижој гимназији:

гђца *Ирина Коларовићева*, за учитељицу женског рада, 21. Марта о. год.

у Пожаревачкој нижој гимназији:

г. *Сава Протић*, ђакон, за хонорарног

вероучитеља III и IV. разреда, 17. Марта ове год.

г. *Василије Живковић*, ђакон, за хонорарног вероучитеља II. и оба одељења I. разреда, 17. Марта о. г.

у Свидалиначкој нижој гимназији:

г. *Стеван Фотић*, свршени филозоф, за предавача 20. Марта о. г.

у Шабацкој нижој гимназији:

г. *Милован Симић*, свршени филозоф, за предавача, 18. Марта, о. г.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника основних школа

Актом министра просвете и црквених послова

I Постављени су :

У БЕОГРАДУ :

г. *Моша Јаков Пинто*, који је положио учитељски испит, за привременог учитеља I приправног разреда основне школе на Јалији, 15. Марта ове год.

У КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ :

гђца *Марија Јефтимијадесова*, свршена ученица Више женске школе, за учитељицу I и II разреда мушке школе, у Брзој Паланци, 18. Марта о. г.

У СМЕДЕРЕВСКОМ ОКРУГУ :

г. *Сретен Јанковић*, ђак учитељске школе, за заступника учитеља школе у Дубони, 19. Марта о. г.

У УЖИЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Стеван Радовановић*, богослов, за заступника учитеља I и II разреда основне школе у Добрињи, 18. Марта о. г.

II Премештен је :

У КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ :

г. *Сима Михаиловић*, учитељ сва четири разреда школе брзопаланачке, у III и IV разред исте школе, 18. Марта ове године.

III Разрешени су :

У АЛЕКСИНАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Петар Протић*, учитељ III разреда школе бањске, 28. Марта ове године по молби.

У БЕОГРАДСКОМ ОКРУГУ :

г. *Гвозден Јовановић*, заступник учи-

теља школе ропчевске, 29. Марта о. год. по молби.

У КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Димитрије Танасковић*, привремени учитељ I разреда школе лаповске, 28. Марта о. г. по молби.

г. *Павле Швабић*, учитељ I разреда и управитељ школе тополске, 28. Марта о. год. по молби.

У НИШКОМ ОКРУГУ :

г. *Божидар Стасић*, учитељ школе у Црвеној Јабуци, 20. Марта о. г.

У ПОДРИНСКОМ ОКРУГУ :

г. *Михаило Сретенковић*, заступник учитеља IV разреда школе крупањске, 31. Марта о. г. по молби.

У СМЕДЕРЕВСКОМ ОКРУГУ :

г. *Спира Камберелић*, заступник учитеља школе у Лицама, 31. Марта о. год. по молби.

У УЖИЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Недо Нешиковић*, заступник учитеља школе ковиљске, 26. Марта ове године по молби.

Умрла

Јелена Николићева, учитељица II разреда 2 одељења мушке школе свилајиначке, у Њупријском округу, преминула је 25. Марта ове год. после дужег боловања.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СССVII

19. Марта 1886. год. у Београду

Били су: *потаредседник* Н. Дучић архим.; *редовни чланови*: Ј. Пецић, др. Ник. Ј. Петровић, Љуб. Ковачевић, Ђ. Нозарац, Драг. Плајел; *ванредни чланови*: М. Андоновић, Лев. Ђорђевић, Петар Живковић, др. В. Банић, Жив. Поповић и Лаза Обрадовић.

Пословођа: Мил. Марковић.

I

Прочитан је и примљен записник 306. састанка.

II

Саслушан је усмен извештај наставног одбора о предлогу „закона за установљавање женских радничких школа“.

За овим је прочитан исти законски предлог у целини без икаквих измена, и отпочеда се дебата о усвајању или неусвајању овога предлога у начелу.

Пошто је већина чланова исказала своје начелно гледиште о овоме законскоме предлогу, стављено је начелно примање или непримање овога предлога на гласање и, са 8 противу 4 гласа, одлучено је: да се законски предлог за установљавање женских радничких школа овакав какав је, а ни с изменама, које је у њему учинио наставни одбор, не може примити; већ да се знађе у архиви Просветнога Савета ранији предлог законски о реорганизацији свих школа у Србији, где се налази израђен и предлог о радничким школама и, да се овај предлог упуту на призрење г. министру просвете.

III

Прочитан је реферат комисије одређене да прегледа и оцени три дела „Историја српскога народа за IV р. основних школа у Краљевини Србији“ која су поднета министарству просвете на основу расписаног стечаја и упућена на оцену Главног Просветног Савету.

Реферат комисије гласи:

Главног Просветног Савету.

Прегледали смо „Српску историју за IV разред основних школа у Краљевини Србији“

у три рукописа од тројнице писаца и част нам је о њима поднети овај извештај.

I. *Рукопис, на којем има мото: „Човек за човека, све за човечанство“.*

И ако у овом рукопису има мање *историјских погрешака* него у Друга два, опет се у њему налази и доста и крупних неистина.

Једна од највећих махана овоме рукопису та је, што је писац етнографске границе српског народа нетачно и на штету нашу повукао. Идентификујући политичне међе српског народа из половине X века са етнографским, он пише: „У половини VI века почели су се стари Словени спуштати из своје старе постојбине . . . у просторије средњег и доњег подунавља. Одавде пред крај VI века насилно су упадали на балканско полуострво. Ови Словени, који су са оружјем сузбили староседеоце, заузели и населили сву византијску Далмацију . . . били су наши преци Срби и Хрвати“. — Ну одмах за тим поправља се, јер вели, да су се Срби населили на југу до Митровице на Косову а на истоку „скоро до реке Тимока;“ али на стр. 16. одустаје и од тога, по чем тврди, да су неки од српских владалаца *пре* Немање „ујединили сва српска племена“!

Кад овако писац мисли о етнографским међама српског народа, није никако чудо, што је Душан освајајући Мађедонију, по истоме писцу „пролазио кроз *туђе* земље,“ и што су, испод Митровице, живели *Грци*, а преко Саве и Дунава *Маџари*, ма да су се ови доселили после Срба и Хрвата готово три века доцније.

По писцу „Бугари, народ финско-турскога порекла, доселили су се још *пре* Срба“ на балканско полуострво, а зна се, да су се они доселили 679 г.

О Ђирилу и Методију пише тако, канда су међу Србима проповедали хришћанство и превели свето писмо на словенски језик „да би се још сталније утврдило хришћанство међу *српским* племенима“! (стр. 7.).

За владе Немањића по писцу није било слободних грађана и људи (стр. 17), а то није истина.

Немања је добио на управу пределе, куда теку реке „Ибар, Топлица, Расина и Морава“. Откуд Морава?

Заборавајући да је Хум отргнут од Србије још пре Уроша I. и да је њиме владао „клетвеник“ угарског краља, писац каже, да су се Дубровчани, свадивши се са Урошем, користили „незадовољством хумскога жупана, који хтеде бити самосталан“ (од Србије), и да га је Урош освојио (1254), а мало даље тврди, да је (1266) уз сина добио Мачву, „у нади да ће тако лакше и Хум придобити“! (стр. 23).

Драгутин је збацио оца 1276 г. у договору с „тастом“, а овај је умр'о још 1272 г. (стр. 24).

Писац каже, да је Урош III подигао Дечане од плена, задобијеног у боју код Ђустендила а Дечани су сазидани *пре* тога боја. Међу тим не каже се шта је Урош III победом над Бугарима задобио Србији (стр. 23).

Писац признаје, да су Хум *освојили* Босанци за владе Уроша III (стр. 28), а на другом месту пише, да је Душан 1350 год. ударио на босанског бана „који се беше одвојио од Србије“ (стр. 31).

На једном месту каже се, да је угарски краљ 1356 г. узео Хум, а на истој страни стоји, да је Хум, по смрти стрица Војислава, отео Никола Алтомановић! (стр. 32).

Писац каже, да је Вук Бранковић управљао „до мађарске границе,“ а кнез Лазар, у исто време „Посављем и Подунављем“! Како се то слаже?

Писац усваја резултате истраживања о смрти Урошевој Љ. Ковачевића и И. Руварца, а опет по народној традицији узима, да је Вукашина поставио Душан Урошу за „сауправника“ стр. 31).

Заборавајући да је на страни 31 рекао, да су Маџари отели Мачву и Београд 1359. г., на стр. 34 тврди писац, да су то отели Маџари за време борбе између Лазара и Алтомановића! Ово последње није истина, као ни то, да је Жигмундо отео Мачву и Београд за време борбе између Високога Стефана и Бранковића (1402—1403; стр. 39).

Писац тврди, да је Босанце предводно на Косову војвода Влашко Храћић, а треба Вуковић, јер је Храћа брат Влашку (стр. 36).

Није истина да је бој косовски трајао

три дана, ни да је почет у среду, већ је почет и довршен у уторник (стр. 36).

Писац је помешао Ђурђа Топију са Ђурђем Балшићем, јер меће Драч у Зету (стр. 49).

О Зети има мало, па и то није без погрешака. Тако писац вели, да је после Високога Стевана завладао Стеван Црнојевић, заборавајући, да је пре њега владао Ђурађ Бранковић. Није ни то истина, да се Ђурађ Црнојевић одрекао власти над Зетом у корист Митрополита (стр. 50).

После Твртка I писац спомиње само једног владоца босанског, Стевана Томашевића, али га меша с његовим оцем, јер узима да је владао од 1444 г. Отуда је дошла и та погрешка, да је деспотица Јелена удала своју кћер за *краља* босанског, у место за краљевића (стр. 48 и 52).

Погрешка је писати да је сва Карађорђева Србија чинила пре устанка *београдски* нашалук (стр. 53). —

По *обиму*, ова је историја најпространија (има 23½ табака ситно писана) и најотпунја. Писац је изложио важније историјске догађаје у *свима* српским областима до *најновијег* доба, и тиме је у неколико поправљао погрешку у програму за српску историју, у коме н. пр. нема ништа о историји Црне Горе у прошлости и овоме веку (од 1703 г. па до сад). Али нема *сразмере* у излагању историје појединих српских области, јер н. пр. историја Рашке од Немање до 1459. год. изложена је на 8 табака, а историја Босне, за то исто време, не износи ни један цун лист.

Писац је забележио и *време*, кад се што догодило, забележио је године и у насловима и у тексту.

Распоред је удешен у свему по *програму*. Поред наслова појединих чланака обележени су са стране сви важнији догађаји, који се помињу у програму. Тим је олакшан *преглед* и по том би се могла удешавати и поједина предавања.

Стил је на много места тежак, као што се види из ових примера:

„Сви су народи у свом првобитном добу потпадали под утицај природе и немајући никаквих средстава да се боре против природних појава они су их почели обожаваати, приписујући им натприродну силу“ (стр. 3).

„Удесивши овако мудро своју *политику*, он (Петар Гојниковић) отпочне да ради на *идеји* онога доба, т. ј. на уједињењу свих српских области“ (стр. 8).

„Зарија са Србима тако поништи ову бугарску војску, војводама поодсеца главе; у знак одржане победе пошље главе бугарских војвода, заједно с осталим *трофејима* грчкоме цару“ (стр. 8).

Чеслав „користећи се пријатељством Византије, он је за кратко време довео Србију до великог *политичког значаја* . . .“ (стр. 9).

„Владимир, скроз проникнут политиком свога таста Самуила није делио и политичка убеђења новог бугарскога цара“ (стр. 11).

„Али је Војислав својом врсноћом надмашао доба у коме је живео“. Велике врлине и особине његова карактера истаклоше га за вођу породног ослобођења“ (стр. 11).

„У њима (сродницима Божиновим) нађу Византијци средства за подстицање унутрашњих зађевица око српскога престола“ (стр. 14).

„Али установљење државне целине и племенски обичаји наслеђа, по којима је сваки члан породице имао равномерно право на део очевине били су у такој противности међу собом да сва историја овога жупанијскога доба и није ништа друго, него борба ових двеју идеја или мисли“ (стр. 16).

„Истичући идеју државне заједнице Немања истиче своју породицу над свима и она постаје наследна, тако да сви редови друштва сматрају просто Немањића као извор њихове силе и власти“ (стр. 16).

Немања побеђујући своју браћу утврђује монархијску наследну управу“ (стр. 18).

„ . . . Помоћу своје и најамничке војске ширио је (Милутин) и славу српскога оружја и величину српскога имена“ (стр. 25)

Овај привремени мир Србија плати својом самосталношћу“ (стр. 34).

„За пропаст државне самосталности на пољу Косову, народно предање криви Вука Бранковића, називајући га издајником Српства“ (стр. 37).

„ . . . Настојавањем и заузимањем (Високог Стевана) Београд је у брзо постао средиштем политичког живота Србије“ (стр. 41).

„Истичући се за наследника српскога престола он (Твртко) је тежио да у свему про-

дужи њихов рад и да буде веран израз њихових тежња“ (стр. 51).

„Што су хајдуци у спољашњем значењу били од толико важности за Србе, светећи се душманима српског имена и поноса, то су монаси и свештеници по манастирима и црквама били од велике важности за унутрашњу духовну снагу народну, развијајући и ширећи свест народа српског о минулом му животу и будући у њему дух одважности и самопрегоревања у борби за будућност“ (стр. 55 и 56).

„Српски устанак узима све веће размере“ (стр. 66).

„Задруге и општине биле су неискрпни извори српске силе“ (стр. 70).

„Као жртва турскога насиља паде и Станоје Главаш“ (стр. 79).

„Султан 1854. г. својим хатншерифом прогласи Србију *неутралном* у рату између Русије и Турске“ (стр. 89).

„ . . . Аустријски је *улиив* био врло велики у Србији, услед чега је народ био врло незадовољан таким *обртом ствари*“ (стр. 89).

„С једне стране државно растројство, а с друге стране мешање страних држава у српске унутрашње послове, проузроковали су велики *застој у државном напретку*“ (стр. 90).

Писац, истина, на крају свога дела вели: „ако би ово дело било примљено, онда ће писац стилистичке и језичке исправке извршити“; али, судећи по наведеним примерима, може се посумњати у то, да ли би он у опште и могао то учинити.

Из горњих примера може се видети и то, какав је језик у овоме рукопису.

Уз ово дело имају *три историјске карте*: Рашка, Зета, Српске области на балканском полуострву. И ако су те карте погрешне, јер не представљају политичко стање у једном извесном добу, опет је добра мисао, да се у књигу унесу и историјске карте, које су врло важно помоћно средство за разумевање историје.

II. *Рукопис, на коме пише: „Од З. Марта“.*

У овом спису има много више *историјских погрешака* и проблематичних питања, него у првом. Ево неколико примера:

Писац тврди, да су се Срби у времену од 80 година три пута досељавали из „Бојке“:

први пут пре доласка Авара, други пут са Аварима, с којима су се настанили у „Славонији“, а за тим освојили Далмацију, трећи пут на позив Ираклијев, да бране „Грке“ од Авара. Најпре каже, да су Срби отели Солин, а одмах за тим, да су се на запад пружали до Цетине и Уне!

Погрешно је тумачење пишчево, да је стара Зета данашња Црна Гора, Хум — Херцеговина, Рашка — „данашња“ Србија и Стара Србија.

Мутимир је обдарио Бугаре, кад се с њима помврио, са два роба, два сокола, два пса и деведесет кожа, а по овоме писцу с прва два поклона и још са деведесет „гуња“!

У овом спису стоји, да је Зарија Прибисављевић владао у Србији на 65 година после смрти Мутимирове, дакле од 955, а тада је владао Чеслав.

Писац не разликује Србију од Рашке: на једном месту Србију му чине Босна и Рашка, а на другом вели, да је цар Симеун, пошто је освојио Србију, пошао „на Босну и Хум“ и тамо погнуо, што није истина.

Није истина да је Зарија владао Србијом, по смрти Симеуновој, јер од кога би је Чеслав ослобођавао? Грех је називати ослобођиоца српског „проклетим“, као што је писац ове историје учинио.

Чеслав није владао до Тимока и Шаре. Писац не разликује жупу од жупаније. Може ли се тврдити, да је Војислав био „најзнатнији српски жупан“?

Михаило Војислављевић одузео је од брата Радослава Зету, а не Хум и Требиње, с тога му је није ни отимао Бодин, као што писац каже.

За Бодина вели, да је ујединио све српске земље, а мало даље признаје, да је тек Немања спојио са српском државом Левач, Лепеницу, Врању, Призрен.

Ни најватренији католици не би рекли — јер није истина — да у Зети „није било православних свештеника“, као што се у овом спису тврди.

Међу освојењима Немањиним не спомињу се: Косово (Липљан) и Ниш.

Истина је да је Немања 1190 године освојио од Грка Велблужд и Скопље, али није их порушио тако, да није остао ни „камен

на камену“, нити да је те исте године грчки цар победио Немању, већ доцније.

Не зна се, где је писац нашао вест, да се Стеван Првовенчани склонио испред брата и Маџара у „Грчку“ и да је свети Сава „многе католике“ у Србији превео у православље.

Писац наводи, да су Хумљани помагали Бугарима и Дубровчанима против Уроша I, а није пре тога казао, кад је и како Хум отпао од Србије.

Драгутин је владао 5 година, а по писцу 9. После оставке дао му је „таст“ Мачву, Срем и део Босне, а његов таст умр'о је пре 10 година!

Браничевског господара Дрмана писац назива (два пута) Дрином!

Краља Милутина писац клевета, да је „давао Грцима да буду старешине у Србији и много их слушао“, те тиме буну изазвао.

И овај писац неистинито тврди, да је Урош III подигао Дечане новцима, добијеним у боју Ђустендилском.

Преварен редом који је у програму, писац погрешно каже, да су Босанци отели од Дечанског Хум после битке код Велблужда, а то је било много раније.

По писцу излази, да су властела, калуђери и цар некима себрима, без икаква узрока, могли „осећи уши, руку, па чак и убити их.“

Душан је војевао (1350) с баном Степаном као што писац каже.

О ратовима с Грцима, вођенима између 1346 и 1355, нема ни речи, и ако пише да је Душан држао Енир и Тесалију.

Верује причи, по којој би Душан узео Мрњавине синове у свој двор и да су ту и књигу изучили, незнајући да је Вукашинов син Марко, ако не коју годину старији од Уроша цара, а оно његов вршњак.

Бој косовски није трајао три дана.

Мурат II није унук царице Милеве, јер Мохамед није био њен син. Није Мурат узео Крушевац, чим је завладао, већ после 5 година.

Писац није казао, да су Зетом владали, после Балшића, Високи Стеван и Ђурађ Бранковић, а то има у програму.

По програму после зидања Смедерева долази рат између Србије и Босне за владе

Твртка II. Место овога рата писац је изложио други (који је погрешком изостао из програма), који је вођен 1448 с краљем Томашем, а не његовим сином Стеваном Томашевићем, као што у овој историји погрешно пише.

По писцу Маџари су сами савладали Турке 1443 и Србију предали Бурђу, као да је он беспослен седео а није и сам ратовао.

И у овој се историји понавља позната измишљотина, да је Бурађ Црнојевић на наваљивање женино отишао у Италију.

Патријаршија српска није укинута одмах после друге сеобе под Арсенијем Јовановићем, већ много доцније. —

Обим је осредњи (26 $\frac{1}{2}$ табака крупно писаних). О историји Црне Горе нема ништа после владике Данила; о Босни и Херцеговини не помиње се ништа после 15. века (свега $\frac{1}{2}$ табака о том); а о Србима, који живе у Аустро-Угарској, поменути су само догађаји од 1690 и 1843 године.

Писац врло ретко бележи године, кад се што догодило.

Распоред је удешен по програму. Али је писац изоставио у насловима поделу на главне одељке или периоде, што отежава преглед књиге. Ну с друге стране он је олакшао предавање тим, што је цео материјал поделио на чланке (свега 41) тако, да сваки чланак чини по једну лекцију. Због тога је начин излагања у главном биографски. У појединим животописима нарочито је наглашено оно што је важније, и на крају сваког животописа истакнуте су најважније карактерне црте, врлине и махане дотичног лица. Али, колико је тим биографским излагањем добијено с методичне стране, толико је изгубљено с материјалне стране, јер тим је окрњена историјска целина, поремећена је свеза и непрекидност низа историјских догађаја целог народа.

Стил је лак и разумљив.

Језик је доста правилан; али има и погрешака, већином правописних (ходе м. отиде, пасвоји м. освоји, изнад Саве и Дунава, освоио, разболе се м. разболи се, Зарини м. Заринић, осеку м. одсеку, испочетка и т. д.).

III. Рукопис, на којем нема никаква знака или изреке.

И ако је овај рукопис по обиму најмањи

(17 $\frac{1}{2}$ табака), опет обилује многим и крупним историјским погрешкама, као што се види из ових примера.

Говорећи, да има Срба и изван Србије, међу земљама, у којима има Срба, не помиње Бачке, Барање, Славоније, Хрватске нити Мађедоније.

Бојка је писцу у Русији.

Пресељавање Срба трајало је по њему „близу сто година.“

И у овоме се рукопису тврди, да су Ђирило и Методије крштавали Србе и дали им азбуку у IX веку!

По писцу Немања влада по милости грчког цара, чију врховну власт признаде, а нигде се не казује, како се од те власти отрглао. Не спомињу се његова освојења по Мађедонији нити губитак Ниша, а доцније пише, да је Стеван Дечански после победе код Велблужда, који погрешно држи за Софију, „заузео и Ниш.“

Писац као да није на чисто, које су српске земље, кад о Немањи и његову сину Стефану каже, да су имали под собом „све српске земље“, а они нису владали ни Босном, а камо ли српским земљама у Подунављу и Мађедонији.

Није подигао Немања Милешево, већ његов унук Владислав.

А зар је могао угарски краљ „наредити папи, да Вукана (а не Вука) венча за краља?“

И код овога писца находимо исту погрешку, као и код прве двојице односно Хума у XIII веку; и он казује да је Урош повратио Хум Србији, а није раније казао, кад је од ње отргнут.

Драгутин није имао никаква сукоба с Бугарима, као што писац тврди.

Писац каже, да је Драгутин, предавши круну Милутину, отишао „у Срем, који је задржао за себе с Мачвом, Браничевом и једним делом Босне“, а пре тога није казао од куда су му те земље.

За Милутина каже, да је добио уз жену Јелисавету у мираз Босну, а то није истина.

Помешао је Дрмана и Куделина са Шишманом, јер вели, да је Милутин отео од двојице великаша најпре Браничево, а за тим Видин и опријатељио се с њима.

Познато је да је Милутин подизао уз манастире болнице, али је непознато да је за-

водно „болничке школе, где су се деца учила књизи“.

Душан се није венчао за краља „идуће године“, већ исте, које је оца збацио и пре очеве смрти.

Писцу су друго себри, а друго меропси, сокалници и отроци, јер вели: „Још нижи од себара били су неропси или меропси, а после ових помињу се сокалници и отроци“.

Писац није говорио о томе, како су Босанци отели од Уроша III Хум (а то има у програму), с тога ваља да и пише доцније, да је Душан победио бана Стевана „и заузео му земље“, а не каже које.

При излагању историје цара Уроша држи се народне традиције, да га је убио Вукашин.

Кнез Лазар није могао правити „савез с Бурђем Кастриотићем“, који се тада није био ни родио!

Косовски бој описан је у главном по народној традицији. Ту се сам Лазар борио. „Балшићи нису хтели, босански краљ Твртко изостаде; Захумци и Приморци задоцнише“. Ми пак знамо: да је 1389 владао Зетом један Балшић, који је био зет Лазарев, и који је без сумње помагао тасту (*Страцимир-вићем* Бурђем, зетом Лазаревим); да је Твртко помагао Лазару, послав му војску под Влатком Вуковићем; да Захумци и Приморци нису могли радити на своју руку, јер су били поданици Тврткови. — За чудо, како писац није опазио немогућност да Обидаћ на Видов дан пође из Крушевца, стигне на Косово, убије Мурата, за тим да стигне и војска српска, побије се истога дана и битку изгуби!

У рукопису се приповеда, како је Стеван Високи оправљао Београд, а није споменуто кад га је и од кога добио.

Спомиње се да је Високи Стеван кушао да овлада Зетом, али да „није успео“, а доцније се признаје, да се „неко време звао и владоцем Зете“!

Историја Босне излаже се у 11 врста, а Херцеговине у 5 врста!

О укидању српске патријаршије нема ништа.

Писац у овоме спису избегава цифре, али је чудно, да су готово свуда нетачне, где су наведене. Тако у рукопису стоји, да је, после Чеслава, Србија била „без главе око 50 го-

дина“, а није ни пуних 30; да је Стеван Провенчани владао „око 30 година“, а владао је 31½; да је св. Сава преживео брата са „десет година“, а није него са девет (управо са 8 год. 3½ мес.); да су Турци спалили тело св. Саве „на 400 година после смрти“, а спалили су га на 360 година (тачно 359 год. 3½ мес.); да је Драгутин владао „око девет година“, а владао је само *пет* година; да је Душан владао „30 година“, а владао је 24 године; да је Стеван Високи владао „преко 30 година“, а владао је 38 година ит.д. Чак и објава првог рата Турцима нетачно је записана, јер није била 22 Јуна 1875, већ 20 Јуна 1876 године! —

Што се тиче *обима* овога дела, оно нити је удешено као књижница само за кратко понављање овога што учитељ предаје опширно у школи, нити је удешена као књига за домаћу лектуру.

Ни ова историја није потпуна, као ни она под II. нити има сразмере у излагању историје појединих области.

Распоред је удешен по програму. Али подела на одељке није баш најзгоднија, као што се види из овога прегледа: I. Историја, II. Стара постојбина наша и досељење. III. Живот нашега народа онда. IV. Живот нашега народа од тада па на овамо: 1. Жупанијско доба. 2. Немањићско доба. 3. Доба опадања нашега. 4. Доба робовања. 5. Доба ослобођења.

Начин излагања је више *биографски*; али материјал ипак није подељен на лекције, као у II. рукопису; јер н. пр. жупанијско доба, које обухвата 9 листова, израђена је уједно, без засебних наслова и без згодног прегледа; тако и устанак под Карађорђем, који заузима 10 листова.

Стил је лак и разумљив, изузев по нека места, као н. пр.:

„Сава изради те Србија доби своју главу цркве“. „Стеван намисли да и *титлом* својом подигне себе и Србију“.

„Само су властела и свештеници учествовали у јавним пословима“.

„Најпосле остане само једно горовито и кршевито *местанце*, које се прозове Црна Гора“.

Кнез Михаило „установио је народну војску и својом вештом *политиком* створио је Србији леп углед на страни“.

По негде писац претерује са *популаризацијом*, и, пр.:

„Да је неко Србин, познаје се и по томе, како се он моли Богу. Срби свуда имају цркву, као и ми; моле се у њој Богу, као и ми; крсте се, као и ми; славе славу, као и ми; признају и празнују све свеце, као и ми“.

Ово је, донеста, разумљиво, али није све истинито.

„Дубровачки трговци доносили су своје ствари у српске земље те продавали па носили паре у своју земљу. Урош каже: право је, да они зато плаћају по нешто (као оно данас што се плаћа ђумрук). Дубровчани опет нису хтели. Но на послетку пристану и плаћали су преко 1000 дуката на годину“ (треба 600 ₺).

„Од тога доба је ударио неки баксуз у Турке“.

„У Црној Гори се *запати* много потурчењака“.

Језик је добар, изузев неке ситне грама-тичке и правописне погрешке (писац нарочито избегава *x*: увате, повата, завата итд.).

Из свега тога излази ово.

да је I. историја, по садржини и правцу, по обиму и помоћним средствима, најбоља и најпотпунија;

да је II. историја најпрактичније удешена за предавања; и

да је III. историја најкраћа и најпопуларнија.

А с друге стране:

I. дело је најтеже по стилу;

II. дело има највише историјских погрешака;

а у III. делу догађаји су најмање везани за време, и за то су они и најмање међу собом везани.

Кад се узму у рачун добре и рђаве стране свакога дела, онда се мора доћи до те пресуде:

да ни једно од њих није израђено тако, да би могло потпуно одговорити захтевима школске књиге у тако важној — историјској настави, која се — може се рећи — и почиње и свршава у IV разреду основне школе.

С тога је наше мишљење, да се ни једно од ова три дела не може примити за школску књигу; него, или да се распише нов сте-

чај за то, или да се повери једном или двојици стручних лица, да напишу учебник за предавање и учење српске историје у основној школи, имајући на уму ове напомене:

1) Да то буде књига за основне (народне) школе и за народ, да буде најмилија књига за децу и да буде корисна и за одрасле.

2) Да буде дакле потпуно јасна и разумљива, и да се удеси за домаћу лектуру (а изводе за понављање могу и сами ученици правити).

3) Да се у њу унесу историјске карте и слике историјских лица, догађаја, места, грађевина и т. д. (о овоме има већ израђен предлог Главног Просветног Савета).

4) Да то буде потпуна историја *целога народа српског*, у свима српским областима, и то у историјској свези.

5) Да се, према томе, боље одреде историјски *периоди*, и да се бар један пут у сваком периоду јасно обележе политично — географски односи.

6) Да се нарочито нагласи оно што је ма кад било *српско* и на шта имамо права с историјског и етнографског гледишта, и да се то јасно и на карти представи.

7) Да се *најважнији догађаји* највише истакну, у свези са *временом*, кад је шта било, и да се нарочито нагласи оно, што је кад за народ и државу српску било корисно или штетно, узимајући ту и утицај других народа (не треба заборавити ни на узалудне борбе Срба за туђе интересе).

8) Да се изложи *целокупно стање и напредовање* народног и државног живота у свима правцима, а не само животопис и ратови.

9) Да кроз цело дело провејава *национална идеја и дух родољубља и отаџбинског љубља*.

10) Да се поред историјских *имена места и области* ставе и данашњи називи, а нарочито да се забележе српске *престонице*, како су се кал мењале.

То је наш суд о поменутих делима, и то је у кратко наше мњење о том, какав треба да буде, у овим нашим приликама, учебник српске историје за основне школе.

На послетку, молимо Главни Просветни Савет, да нам опрости што смо закаснили с

овим извештајем. Можда ће нас оправдати то, што смо се у овим оценама и примедбама користили искуством, које је цео народ српски стекао у догађајима најскорије прошлости.

19. Марта 1886. г.
У Београду.

Чланови одбора,
Љ. ЈОВАЧЕВИЋ
В. ЂАКИЋ
Дим. ЈОСИЋ.

Главни Просветни Савет усвајајући у свему мишљење комисије, које је у реферату исказано, одлучио је: да се ни једно од по-

менућа три дела не може примити за школску књигу из разлога, који су наведени у реферату за свако дело посебице; већ да се „Историја Српскога народа“ за основне школе напише са обзиром на све примедбе и захтеве изложене у реферату, на било да се писање оваке историје изврши расписивањем новoga стечаја, или да се једном или двојици стручних лица повери писање Српске Историје и без поновног објављивања стечаја.

Референтима је одређен хонорар за труд, свакоме по шесет (60) динара.

С тим је састанак закључен.

КАРАКТЕРНЕ СЛИКЕ ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ

(по А. В. Грубе-у)

(Наставак)

3. БОРЦИ ПРОТИВ РЕФОРМАЦИЈЕ

Игњат Лојало. (1492—1556)

Игњат Лојало био је син једнога шпанскога благородника, који је имао по више деце. Он остави родитељску кућу у својој шеснаестој години и био је најпре паж на двору краља Фердинанда и Изабеле. По том је као војник ступио у службу, херцега наварског где се својом лепом, снажном спољашњошћу тако одликовао, да је рачунат као један од најотменијих племића. Он је чезнуо да добије какву прилику, да покаже своје јунаштво, а не знађаше, какав ће рђав послерад његовог јунаштва бити, а још мање какве ће рђаве последице имати за цео његов живот.

Французи су хтели опет да поврате краља наварског, коме је Фердинанд био отео државу. Они се користеше одласком Карла V у Немачку и нападоше на Шпанију. Како не нађоше никаква отпора они продреше до *Пампелоне*. У малој гомилици, која је бранила ову варош налазио се и Лојало. Узалуд

је он распаљивао грађане на отпор; варош се предаде без икакве борбе. Игњат, нунгњева због неверства и плашљивости, али решен да употреби крајње средство, затвори се са мало верних људи у град. Од њега захтеваху да се преда, али он с презрењем одби срамне услове, а тиме раздражи непријатеље, те учинише напад. Артилерија обори један део зида. Лојало изађе пред провалу и одбијаше нападаче. На један пут једно ђуле удари поред њега у зид. Један камен од зида одлети, удари га у ногу и преби му кост. Његови другови побегоше а Французи освојише тврђаву.

Они одобрише добрим Шпанцима слободан одлазак, а Лојало оде својој браћи и сестрама да лечи своју рану. Један несобан лекар наместио му је ногу врло погрешно. Други један лекар, кога је за савет питао рече му, да ће се нога само тако излечити моћи ако се на ново кост преломи. Лојало је пристао на то и издржао је нову операцију јуначки. При томе је претрпео у-

жасне муке, што је доказ његове јаке воље. Али то му је скрхало његов започети живот који му је постао песносан.

2.

Да му не би било дуго време, које је у лечењу морао провести, он отпоче читати. Али на жалост на добрима његових сродника није могао наћи никакве друге књиге осем прича о свецима и католичким посвећавањима. Ове књиге прочита он са великом пажљивошћу. Што је више размишљао о ономе што је прочитао, тим више му се оно допадало. Он је чинио свакојака упоређивања чудноватих судаба људских. Своју судбу упоређивао са свецима и што је услед болова бивао све побожнији, тим је све више био убеђен, да је баш ова његова несрећа неки промисао божји, помоћу кога му је одредио до тада непознати му позив.

Сроднике је јако узнемирила промена, коју је на њему произвело читање оних књига, али су се узалуд трудили да га одврате од његових нових мисли. Он остаде стално при своје мишљењу да ће постати светац, и чим му је нога прездрвила изиска он дозволу од својих да иде у Јерусалим. Путни трошак, који му је најстарији брат дао, подели сиромасима и сад са ацијеским штапом крену се на пут у Барселону. Уз пут сврати се у капелу матере божје у једноме месту, и заветова се на вечиту целомудреност и препоручи се заштити небеске краљице. Он се исповеди пред иконом матере божје и ту је последњи пут имао мач. Тада отнаса мач за на век у манастиру. Своје дотадање одело замени са једним цакмом и опаса се конопцем. У почетку је ишао бос, докле га болови у отеченој нози нису приморали, да обвије ноге са ковиљем (трава). Просећи ишао је од села до села док није дошао до вароши *Манресе*. У једној јами пред овом вароши провео је недељу дана без јела и пића. Овде би сигурно и умро, да га људи нису проказали калуђерима, који су га из-

вели одатле и у живот повратили. У овом неприродном душевном напрезању, у коме је провео оно дана, излазиле су му пред очи најређе слике, којима се он поносио као божјим открићењима. И сама непојмљива света тројица њему се открила.

Претерана строгост према самоме себи задржала је у њему и даље ово сањање. Три пут дневно шибао се он, а седам сахата проводио је у молитви. Његова храна била је вода и хлеб, а његова постеља црна земља. Што га је више овај начин живота трошио, тим је он бивао све поноситији, а што је његова спољашњост бивала сличнија једном лудаку, тиме се њему чинило да је више светац. У *Манреси* је обратио пажњу на се тако, да је трчало к њему и старо и младо. И саме жене интересовале су се за њега, давале су прилоге, неговале га док је имао јаку грозницу и покренуле су га да попусти од своје строгости у животу. Тако продужи он своје путовање у једном вуненом отргачу, са шеширом на глави и обућом на ногама.

3.

У почетку 1523 год. отплови он у *Барселону*. Капетан лађе поведе га са собом у Италију, али хлебац на лађи морао је испросити. Кад је дошао у *Гаету*, хтео је умрети од глади, јер је тада владала куга у Италији и становници су били куће позатварали. Кад је дошао у Рим целивао је папучу папи Адријану VI, а одатле је, без страха од куге, отишао у Венецију. Његове упале, светле очи и цео његов изглед одвраћао је свакога од њега и сваки је веровао да пред собом види најживљу слику куге. Овуда одбијен, често исцрпен од страшног напрезања, али ни најмање незадовољан са самим собом, стиже он у Венецију и навезе се на лађу, која је већ била готова за путовање. За време пловидбе држао је лађарима беседу против њиховог рђавог владања са великом ревношћу и у том говору нису га мо-

гла збунити ни исмевања ни претње. Тако дође он у *Кишар* и на послетку у *Палестину*. Како му је лупало срце, кад је ступио на свето земљиште! Са свим пливајући у ускићењу продужи он пешке путовање у Јерусалим. Кад угледа варош јурнуше му сузе од радости. Место распећа и сарањивања Спаситељева не хте оставити ни једног дана и клечећи грљаше непрестано освећену земљу.

На жалост његово ускићење брзо се угаси. Тек што је изишао на глас да ће обрађати невернике у Палестини, а калуђери францисканског манастира нападоше на њега. Старешина га нападе без околишења, као просјака са Маслинове Горе, и силом га одвуче на лађу, која се у Венецију враћала. После тешког пешачења од Венеције до Ђенове оде он опет у своје отачаство Шпанију и срећно дође у пристаниште Барселоне.

4.

Шта сада да се започне, кад је план за проповедање несрећно испало? У њему је још пламтила жеља да се прослави. Но како? Ако би основао један орден? Али за то не беше довољно само светињиштво. Да би могао владати над другим људима, морао је од њих у свему разумнији бити. Дакле знање, знање се морало најпре задобити. Али у 33 години почињати још са латинском граматиком — морало је једном ватреном духу удвојено теже бити. Он се мучио преко сваке мере, умирао је од страха да неће моћи ништа упамтити, и молио је учитеља да му помогне и олакша. Сваки дан молио се матери божјој да му памћење ојача, да може латински учити.

Кад је после дугог напрезања мислио да је способан, да може разумети предавања на француском језику оде он на универзитет у *Алгалу*. Али његова зла срећа и овде га је гонила. Тек што је почео да проповеда била је таква навала, да му је инквизиција, из страха од нових проповеди, забранила да проповеда. Незадовољан овим оде он у *Са-*

ламанку. Овде му није ишло ништа боље. Због његових сањарија бацише га у тамницу и подвргоше га испиту. Његови одговори показивали су голему даровитост и оптроумност. Сви су му се дивили, али му забрањивше проповедање. У највећој ердњи реши се да иде у Париз, где се о инквизицији није ништа знало.

У фебруару 1529 године дође он у главну варош Француске. Четири године борио се он овде у бедо и оскудици. Са прекомерним трудом слушао је овде философска и теолошка предавања славних учитеља. Но увек је био изванредан утисак, који је на своју околину учинити знао. У Паризу је својим говорима брзо задобио толико поштовалаца, да је привукао на се пажњу *Сорбоне* (највиши духовни колегијум у Паризу). Он је за своја мишљења позван на одговор, али овај пут он се јасно и достојанствено оправдао, те је био ослобођен.

У Паризу је сазрео план, који је одавно у срцу носио, да оснује један орден. И ако му целина његовог плана не беше са свим јасна, опет је у напред задобијао свакога за ново друштво. Први његови приврженици били су пет Шпанаца и један Савојанац. Ове је заклео (15. Августа 1534) на освећеној нафори, да ће се по свршеним теолошким (богословским) наукама одрећи свих светских ствари и с њим најпре у Рим а за тим у Палестину ићи. Али по што је он желео да још једном види своју отаџбину, остави он своје пријатеље у пролеће 1535, и уговори с њима да се у Венецији опет нађу.

5.

Лојало је отпутовао у Шпанију као и раније, пешке и аџијски. Сад су га познавали свуда и поштовали га као свеца. Његови сродници наговарали су га да остане код њих по узалуд. Он оде у Ђенову, а одакле пешке у Венецију, и овде је својим проповедима и својом уздржљивошћу заслужио једно име, које су му његови пријатељи при-

девали. Они сви проведоше у Венецији до пролећа 1537 и занимаху се са обрађањем безбожних људи у веру, са утехама оних који умиру, са проповедањем и неговањем свих болесника у тамошњим болницама при чему су тако беспримерну сталност и самопрегорсвање показали, да већ и само читање њихових дела буни наша осећања. На пр. *Франц Хсафер* Шпанац није сматрао да је гадно, кад је једном несрећнику, који је имао чирове и гуче по глави, са устима исисавао гној.

Међу тим је на ново искренуо турски рат, те не беше могуће ни мислити на путовање у Јерусалим. Чланови малог друштва развиђоше се по варошима Горње Италије, продужујући свуда своје хришћанске послове и свуда налажаху одзива и поштовања. Сад беше у Лојаловој глави сазрео план, да оспује један орден. Али како тада беше покренуто преобраћање неверника на истоку, он је хтео да преобраћа невернике на западу, јер је он протестанте сматрао као невернике. Он се реши, да појача уздрмани положај папин и ступи у борбу противу протестантизма који се све више и више ширио. Велика и непрекидна мисао овога одушевљеног човека о његовом плану раздражила је његове нерве опет тако, да су му се опет јављала привиђења. Сам Христос јавио му се у виду једног рекрутног официра и рекао му је: „У Риму ћете потпомоћи“.

Са два младића оде он у Рим и даде папи један поклон, који је друштво од милостиње уштедило. Папа се обрадова због доказа оваке преданости и саслуша предлоге Лојалове са великом преданошћу. У тадашњој кризи ништа му није тако добродошло као понуда, коју му је учинио духовни борац. Понуда се састојала у томе, да се образује палека војска, које ће се огранци распрострети кроз све земље, и која ће се борити са свима непријатељима папства. Године 1540 папа свечано потврди ново брат-

ство, наименова Лојала, који му је бистрином свога разума улио чуђење, за генерала ордена, и даде му дозволу да ново друштво уреди. Одмах су у друштво ступили сви прозелити из свију сталежа и разне старости. Број чланова нарастао је за кратко време на више стотина.

6.

Уређење овога ордена, коме је по последњем Лојаловом виђењу дато име *Друштво Исусово*, спада у дело најпрепреденијег мозга. Уређење беше монархијско. Генералу, који је живео у Риму, били су потчињени подгенерали у областима. Од ових опет произлазили су безбројни степени, као и код војске, до најобичније браће. У опште владала је најстрожија покорност. О најмањем предузећу и раду сваког појединца вођени су протоколи и шаљати генералу. Над онима који се примају у друштво држат је најстрожији испит. Старији чланови посматрали су најпре брижљиво њихове паклониности и способности, а по том је са сигурношћу одређиван свакоме посао. Најокретније и најлукавије шаљали су у двореве и протурали су их за исповеднике или васпитаче принчева. Најученије су протурали у школе или су их остављали да пишу књиге. Фанатике су шаљали као проповеднике у разне земље. Најотвореније и најпоштеније људе постављали су на таква места, где су својим радом и поштењем највише помоћи, а ордену највише поверења могли стећи. Заветовање на сиромаштво радо је допуштано члановима друштва, да би их тиме радије обвезали на заветовање покорности. Ко би ово последње прекорачио (ко не би био покоран) био је одмах из друштва искључен. Да не би нико имао прече интересе од интереса друштва, утврђен је закон, који је чланове друштва искључивао од црквених звања, кад би гршили против интереса друштва. Од овога су у главноме чињени врло мали изузетци.

С тога, што се нико није приморавао на нешто одређено занимање, и што су чланови били ослобођени од духовних послова других ордена (као мољења Богу, служења службе, певања у цркви итд.) остављено им је довољно времена и воље, да се занимају корисним знањима. Отуда и долази то, да ни један орден није дао тако много ваљаних учитеља и писаца, као Језуити. Опстроумни теолози (богослови) ревностни духовници, страстни проповедници, издржљиви мисионари, способни инжењери, астрономи и механичари, па чак и сами одлични законодавци излазили су у великом броју из њихове средине.

Ова многострана занимања створила су отворено поштовање народа. У 16 и 17 веку Језуит је значило то исто као кад би ко казао употребљив и разуман човек или што се данас бележи речју *домаћин* кад се хоће да каже име мирног и трудољубивог грађанина. Али што им је код већине људи стварало највећи кредит код велике гомиле људи, била је некориствољубивост, са којом су свуда обучавали омладину по школама. У оним временима, кад су добри учитељи били ретки, држало се за прави благослов божји,

што се толики способни људи нуде да буду наставници по школама. Њихови проповедници такође су више цењени него други духовници, а као исповедници својом допадљивошћу и умешношћу умели су свакога задобити. Отуда је и могло бити то, да је се орден за непуних 50 година раширио не само по Европи него и по другим деловима света, и да је од чести поклонима и завештањима, а од чести радом индиским и американских мисионара задобио неизмерна богатства. Више од 200 година радили су Језуити у свима кнежевским кабинетима и у свима важнијим политичким пословима. Они су васпитавали готово целу католичку омладину, у којој су брижљиво ширили најогорченију мржњу против протестантске религије. Они су распрострајили папство у најудаљенијим пределима света и уредили су једно велико царство у унутрашњости Јужне Америке, у *Парагвају*. Пређе поменути Хсафер тражио је своје спасење као мисионар у Источној Индији, Цејлону и Јапану и свршио је свој честити живот у Хини (1552). Њему су следовали многи други, и прве поузданије вести, које о Хини имамо, добили смо од Језуита.

(Наставиће се)

ДУХ НАСТАВЕ И ВАСПИТАЊА

у Србији

од год. 1870. до 1882.

По извештајима изасланичким и другим изворима

Написао

Ј. Миодраговић

ПРОФЕСОР

(Наставак)

3. Рачун.

Поред читања и писања и рачун је увек долазио на прво место. И то је сасвим на своме месту. У њему се некако усредсређују обе користи. Он и дух развија, и од велике

је практичке потребе. И прво и друго он врши тако, да у томе надмашује све остале предмете. Што је Математика у науци — помоћница и основица свих наука — то је потпуно Рачун у настави. Шта више, он је и

важнији. Јер он полаже темељ Математици. Ако он то не учини, Математика постаје мртва апстракција. Он је и за шири круг практичнога живота куд и камо потребнији од Математике. И, дабогме, да ћемо га наћи и у нашој основној настави. Питање је сада само, како се он предавао?

Свима је нама врло добро познато, да, као год што се настава из језика од живог говора претворила у мртве граматичке дефиниције и голе речи, да се тако исто у рачуну рачунање претварало у мртва рачуничка правила и голе цифре. Ми бисмо и овде дакле имали да очекујемо све оно и онако, како смо већ видели у Граматици. Но пошто је на овоме предмету прилично рађено и урађено у школској литератури, то се можемо надати, да ћемо чути и видети нешто боље, него у Граматици. И одиста, пре него што је овај предмет обрађен у књижевности са свих страна чула се само тужба на рачун. Од како су пак изишле Рачунице Ст. Д. Поповића од то доба се опажа знатан успех у основној настави из овога предмета. Ево шта веле извештаји.

А. *Прв* Рачуница. Изасланик за смедеревски, крагујевачки и крушевачки округ вели: „Рачун, поред свију упуштава, ипак се није отргао од правила и задатака, који неће имати у животу никакве примене. Примера се задаје тако мало и то оних најобичнијих, најпознатијих; али примера разрешавањем којих комбинују се више видова рачуна и вежбају мишљење и памћење, — тако примери још нису довољно одомаћени у нашим школама. Ту сметају и рачунице, мађа и већа, које, без сваког даљег испитивања, треба просто бацити из употребе“. Други изасланик, за округ београдски, каже: „У опште најмање се по школама зна из рачуна. Ово долази отуда, што се рачуну могу деца обучити само тако, ако им се од првога почетка казује да га могу разумети. Ако ли се — као што обично бива — почне неразумеванњем, свршуге се незнањем. Велика је штета по наставу, што јој она грана најгоре стоји, која је најпогоднија за развитак мишљења у деце“. Изасланик за ваљевски и подрински округ вели: „У многим школама приметио сам у рачуну иде се и преко хиљаде у I разреду, док овамо деца нису у стању на

памет ни до десет да рачунају... и где год сам нашао овакав случај... ту сам обично опазно једно од двога: или ученици лошије и читају и пишу, или су и у самом рачуну у већини остали назадни. У другом и трећем разреду... наизусни рачун у већини школа сасвим је занемарен... У предавању десетних разломака иде још много горе. У том рачуну овладао је много гори механизам него и у једној партији рачунској; све што се учи, то се обично на памет учи, нити деца имају какве год самосталности у својему раду... Деца су свикнута на по све једнолике задатке. Тако се на прилику непрекидно дају овакви задатци: 312 ока по 3 гр. ока, колико гроша свега; или раздели 426 дин. на њих тројицу; но упитали их ко год колико износи трећи део од 426, или друго што, налик на то, деца су на један мах збуњена“...

Б. *После* Рачуница. Известилац за пола крајинског округа каже: „Рачун — је мало сретнији од језика. У овој настави већина учитеља је на пола пута што се метода тиче. Поред тога одвећ много учитеља има, који показаше крајњу неизвежбаност у овој настави. Од тога се опажаше код деце тромост, која долази од савршеног незнања... Учители и учитељке вежбали су децу рачунима правила тројног и сразмере, али на веома механичан начин. Приметио сам код неколицине, да ни сами не знају оно, што деца показују“. Изасланик за руднички округ вели: „Из рачуна, приметио сам на више места, да се наставници не држе прописаног програма. Задатци су им често апстрактни голе цифре без примера из живота, или су пак једни исти — дакле нимало подесни за развиће дечијег мишљења.“ — Изасланик јагодински вели: „Прилично се мало зна по слабијим школама из рачуна усменог и писменог. Ово долази отуда и т. д.“

Изасланик крушевачки (1880—1881) вели: „Благодарећи рачуницама Стеве Д. Поповића, данас се још у школама само старих, или неспремних и дењих учитеља уче правила и задаци, што не налазе никакву примену у животу. Већина дакле предаје рачун очигледно, стварно. Разлике има само у толико, у колико је који наставник више или мање разумео корист од те науке... Дивно је било видети како готово сви ученици III и IV раз-

реда школе трстеничке разрешавају усмено толико компликоване примере, за које, кад би се писмено рачунало, не би била довољна табла школска“.... Изасланик за алексиначки округ вели: „У рачуну се прилично огледа напредак, ма да многи наставници још нису упознати са методом која је у упутству и књизи г. Ст. Д. Поповића“. И тако даље.

Видимо дакле да ни после Рачуница није све како би ваљало, али свакојако се опажа бољитак. И док су пре извештаји највише кудили ову наставу, видимо сада, после Рачуница, да је хвале. И што даље идемо, то извештаји све боље говоре о овој струци наставној. — Још један пример више, колико може да учини један обрађен предмет, и шта вреди добра литература школска.

Кад помислимо како је ужасан механизам до јуче владао у овој струци; кад се сетимо да је грдна већина наставника производ тога истога механизма; кад се сетимо да је књига, ма најбоље она била израђена, опет мртво слово за оне, који не умеју да је разумеју, и да треба времена, док се њене идеје мало по мало стварним животом оживе и усвоје; кад, не сметнемо с ума, да су и изасланици сами били више у стању да оцене више садржину саму, но *примену* њену и крајње психолошке резултате; па кад најпосле све сумирамо и оценимо оно, о чему нас и како они извештавају: онда као сасвим сигурно можемо извести ово: да је и Рачун великом већином предаван механички као и Граматика и Наука Хришћанска, при свем том што се опажа много бољи успех од како су изишле Рачунице г. Ст. Д. Поповића. —

4. Историја

Оно што прича отац сину и деда унуцима вазда је за синове и унуке било забавно. Предања су се предавала с оца на сина од почетка света и била су за потомство увек интересна и поучна. Она се чувају као умна својина народна и воли се. И чим се један народ види као целина, он мари за своја предања и гледа да их покупи. Тако започне Историја, која почне да их уређује по временоме реду. Но како је тај ред дуг, и како се временом скупља све више и више прошлога живота и искуства, то се од свега тога вади само важније и главније. А да се не би

прекинуо ред поврмени, и да се не би изгубила веза између појединих догађаја. оно се *кратко* спомиње готово све, заједно с временом у које што пада. Тако поникне Историја. А пошто је прошли живот био највише готово војнички, и пошто су јуначки и војнички догађаји највише имали да решавају увек о даљем животу, то је и Историја свакога народа и времена до сад највише обратили пажњу на то. И још нешто. Пошто је кроз сва времена сила свих народа готово била сва у рукама владаочевим, а живот се народни као целина огледао у животу државном, то се временом и Историја скренула сасвим на ту страну. Она је почела да ређа владоце и њине војводе и ратове, и да бележи године њиних мена. А кад је она дошла у школу, па је потребно било, да се ради осталих предмета и слабости дечије њена садржина још смањи и скрати, оно је изишла једна збирка имена и година са нешто мало догађаја измеђ њих. А кад се пожелело још да Историја уђе и у основну школу, и покушало да се још више сведе и скрати: онда је Историја постала права читуља. Тако је свуда. Неће нам дакле ни мало бити чудно, ако и у нашој основној настави нађемо нашу Историју, и то баш у овом последњем облику.

Ево да видимо шта воде извештаји.

„Историја српска и општа предају се у опште познатим фразама, набрајањем имена и година, нема дакле описивања историјских догађаја и личности.... У осталом нема ни zgodних књига за учитеље, особито за нашу Историју“, вели један изасланик. „Историја Српског Народа и Земљопис Србије учи се само у III разреду, па многи од ученика док сврше IV разред доста забораве ова два предмета, те им због тога врло незгодно пада положити пријемни испит за прелазак у гимназију“, вели други. „Историја српска и општа уче се напамет механички“, вели трећи. „Историјске личности и радње њихове нису везане за место, него су деца познате напамет механичким путем“, вели четврти. Пеги каже: не види се нигде веза измеђ географије и историје а у неким школама упућу се и традиције у историју без икакве научне резерве, као о Ђурђевом и Јеринином гробу(?) и још више таквих примера. У оста-

лом и саме књиге нису удесне за предавање. Шести: „Српска Историја предаје се по књижици прописаној за тај предмет. Предмет важан, а из њега слабо што остаје деци у памети. Погрешка је у томе, што се у предавању само ређају догађаји и личности без описивања, без разумевања...“ Седми: „Скоро свуда одговараху ученици из историје српске у смислу школске књиге, где рационално а где на изуст“... И тако даље. Од свих изасланика ни један не хвали овај предмет, а изасланик пиротски још прича, како је у јед-

ној школи наишао да је учитељ овако предавао деци од куд смо ми Словени и Срби: „У старо време, вели, био један старац, који се звао Словенин. Он је добар пород изродио и то све мушку децу. Првом детету дао име Рус, другом Србин, трећем Чех, четвртом Пољак, и тако редом, док није изродио онолико синова, колико данас има словенских народа. Ти су се синови разишли по беломе свету и од њих су се изродили словенски народи, и то од Чеха Чеси, од Србина Срби, и т. д.“

(Наставиће се)

ВАСПИТАЊЕ КАО НАУКА

од

Александра Бена

ГЛАВА СЕДМА

психолошка поступност у предметима

(Наставак)

Сумњиви случајеви поступности.

У обичном току васпитања има један ред, који се никад не сме повредити. Различите стадије у читању и писању не могу се мењати. У свима механичким вештинама морају се најпре извезбати извесни прости покрети, па тек онда се они састављају у сложеније покрете за сам рад. Истина по неки пут не може тачно да се одреди, који од различних покрета треба прво предузети. По некад је потребна врло фина анализа, па да се може пресудити да ли је један или други рад најелементарнији, да ли су праве или криве прте боље за почетна вежбања у писању.

У погледу аритметике може бити питање о реду само о две стадије: емпиричкој и роционалној. У новијим наставним методама у неколико је постало још испочетка и оно рационално, што се је до сад учило чисто емпирички, механички или на памет — као што је таблица сабирања и множења. То јест, на конкретним се примерима показе да је 4 и 5 равно 9; да је 3 пута

7 равно 21, и на основу конкретних примера запамте се еквивалентне суме и производи. Но, међу тим, ни на овај се начин не учи права рационална аритметика, него само неки мали део у рационалном правцу. За децу је обично тешко и рационално учење простих и десетних разломака, а правило тројно скоро је и немогуће да она рационално изуче и разумеју. За учење таблица и за рад са разломцима много је потребније добро памћење него разумевање основа и доказа, а није ни добро упуштати се у доказе у оном добу, кад то ученици не могу потпуно разумети. И сам је рад по себи довољно интересантан, и без разумевања математичких доказа. А осећање, да се може извештај задатак решити, већ је по себи једна награда.

У извесном погледу знање аритметике има врло научан карактер. Сви се називи јасно разумеју, и кад се тачно према правилима ради, онда се увек и до правог резултата дође. Ту нема никакве нејасности и неодређености, те с тога не треба никаквих попра-

вака због нејасних одредаба, нити је потребно мењати оно, што се једном научи. Само што овде нема теорије, нема научних доказа у објашњавању, нити се поједини делови на основу доказа доводе у везу; али све то добија се доцније.

Између аритметике и граматике не постоји никакав тачан паралелизам и нема никаког основа, да једноме да првенство пред другим. Граматика се дели, у врло неодређеном облику, на две стадије, од којих је свака за се једна целина. Ред граматичке наставе, како је изложен у читанкама за основну школу, није удешен према истинској поступности разних стадија. Ученик другог разреда, има да показује на испиту „именице“ из прочитаног става; у трећем разреду „заменице, придеве и глаголе“. У четвртом разреду треба ученик да познаје све врсте речи, а у V-ом да зна „елементарну анализу простих реченица. Међутим, у VI-ом разреду треба да зна „граматичку анализу у опште“.

Ово развлачење делова говора кроз три године изгледа са свим самоволно, без довољних разлога. Она претпоставка, на основу које се овако ради, а то је, да дете може разумети именице једну годину раније него придеве и глаголе, а ове опет годину раније него заменице, предлоге и сазе, није основана ни на неком стварном разлогу. Заменице се могу одмах учити, чим се именице знаду, а глаголи, прилози и предлози стоје у сазе једно с другим. Па шта више да би се делови говора потпуно тачно упознали, мора се употребљавати анализа реченица, још с првог почетка.

Оном горе разредбом граматичке наставе шкоди се врло јако и самом практичком интересу предмета, по што се сви делови језика морају разумети пре него што се да како граматичко правило и пре него што се могне кака погрешка поправити према граматичким правилима. Најмање за две го-

дине на ово се ни мало не обраћа пажња. Сама ова околност значи огромно расипање снага. У аритметици се беру плодови наставе готово одмах од почетка. Ту се удешавају разна питања и практички примењују на оним стварима, где ученик има неког интереса¹⁾.

Што се тиче реда у учењу матерњег језика, при учењу речи нема никакве одређене поступности. Речи се уче у приликама, без системског реда, и обично у сазе са стварима, које означују. Граматички део или структура говора најпре се учи слушањем и понављањем сазезаних реченица. Ако су ове добре и правилне, онда дете у један пут учи правилно говорити, и може тим путем цео језик и правилно научити и без граматике и школског учења, сем најфинијих изузетних делова у њему. На тај се начин све учи емпиричким путем. Основи, који су већином и непотребни, нити се траже нити се дају.

Обичан енглески учитељ, има да се бори са великим тешкоћама при учењу правилнога говора; његови су ученици већином оскудни у свему што је за правилан говор потребно. Они су не само оскудни са знањем, па с тога и са говором за саопштавање мисли, него и оно мало што знају говорити, исказују погрешно. Они нити имају много речи, нити каког избора у њима, нити опет умеју правити реченице. Изговор им је са свим

¹⁾ У току тридесет последњих година, енглеска је граматика учинила читав преображај; дефиниције појединих делова говора са свим су измењене. Ја сам о овоме предмету говорио на другом месту. (Сравни *Companion to the Higher Grammar*). Старе су дефиниције правиле науку са свим нелогичком, и биле су негодне за њену главну цел. Ја не мислим, да граматика у ма ком облику може бити једна научна или логичка дисциплина. Ја сумњам, да има икаква практичка наука (сем једне логике), која би могла васпитно утицати и ван свога опсега и делокруга; па и граматика није никакав изузетак у овоме погледу, и ако је покушавано да се она истргне из овога кола. Ја сам разлоге за ово са свим опширно и потпуно изнео у једном чланку о енглеској настави у „*Fortnightly Review*“ (Август 1869 год.).

рђав како у граматичком погледу, тако и у начину изражавања. Кад би се могла таким ученицима предавати граматика у научном облику, онда би то био најкраћи пут да се њихово језично образовање поправи. Али васпитање се почиње много пре него што је то могуће чинити, и она се морају емпиричким путем поучавати, по што се са доказима и разлозима тек у доцнијим годинама може радити. Са свим је апсурдна она претпоставка, да је темељ положен за научно објашњавање у граматичкој настави, чим се изуче она прва три дела говора (ако се то у опште може тако назвати). У читању и у учитељевом говору ученици имају са свим леп и коректан језик. У својим одговорима они непрестано греше како у граматичком тако и у другом погледу, и те се погрешке морају одмах на месту и исправити. Њима се мора показати, како треба да говоре; а разлози и основи не могу им се још за неко време дати. Њих треба навалице изазивати да навикнуте говорне погрешке изговарају, и онда их треба одмах и поправити, и тако искорењавати. Па баш, и кад би напустили школу пре него што могу граматiku учити, (а то је, по моме мишљењу око десете или једанаесте године), треба да су у правилном говору бар толико школовани, да више не употребљавају већ одомаћене погрешке у говору, ако не могу поред тога добити још и бољи стил у говору и писању.

И ако између рационалне аритметике и граматике, (која је и по себи рационална) не постоји никакав природни приоритет, ипак можемо граматiku узети међу најтеже предмете, за које је потребна већа зрелост способности. По тешкоћи, ја бих узео граматiku упоредо са почетком алгебре, при чему ја под граматиком разумем анализу ставова, дефиниције делова говора и функције речи, реченица и целих ставова. Има лакших делова у грамацици: *преобраћање и извођење*; *оба двоје је лакше него делови го-*

вора и синтакса. Али, скоро је узалудно, ако се ово предузме пре онога времена, кад се граматика може потпуно разумети.

За време од шесте до девете године има се са свим довољно рада у учењу речи и памћењу реченичних облика, у свези са изговором и вежбањем у читању. Поред поезије могу се узимати и кратки прозаични комади због лепога стила, и изучавати на памет. Нема никакве потребе, рад које би требало једну периоду раздвајати у њене делове. Периоде се могу мењати само у том смислу, да се исти предмет каже другим речима. Ученици ће онда постепено и сами уредити и усвојити боље облике, док оно, што се тиче коректних и конвенционалних особина језика, морају примати на веру.

Још веће се тешкоће појављују у одржавању поступног реда у оној материји, која се учи у првим годинама у школи. У школским читанкама могу се видети назови, који данас владају о томе, који предмети треба да претходе, а који после долазе. Обично се ту налази једна мешавина лакше поезије, прича понајвише у свези са моралним и другим простијим поукама о интересантним предметима, који не стоје ван духовног дечијег круга. А цели, које се хоће тим да постигну, састоје се: у неговању наклоности и моралних осећања, у задовољавању и започињању у саопштавању знања. Ово последње врши се боље, кад се узму за основу, личним искуством раније стечени утисци који стоје без везе, па се на њих поуке настаљају и тако се ти први случајни утисци проширују, поправљају и концентришу. Но поред свега тога, опет остају вежбања у срцању, у изговарању, у читању и учењу језика, као најважнија за прво доба.

Ако се хоће интереса или примамљивости, онда је прича за то прави стожер; а вештина причања јавно је усавршена. Мала поука за практички живот, а тако и моралне поуке могу се врло zgodно у краткој

причи изнети и лако запамтити. Но по што се при томе много духовне снаге троши саразмерно према резултату, то је потребно, да се поука или морал добро изабере. Свака мала тачка у великом опсегу кориснога знања није у стању да да потребну машинерију.

После приче (која може бити у прози или у стиху) на прво место долази песма или метричка композиција. Главна је корист од ње онај утисак, који се кроз уво уноси у памћење. Ту спада и виша дикција, на коју се дете постепено упућује да је уме ценити. Поезија се употребљава за моралне поуке, а тако и за остале поуке, кад се хоће да искажу у што краћем обиму. Месеци у години, карактер годишњих времена, навике животиња, описи цвећа и историјских догађаја — све се то саставља у стихове, да би се лакше запамтило; јер у овом је облику много примамљивије, па с тога и лакше за памћење. А највеће уживање ствара слободна фантазија, која по кад кад и у крајности и немогућности лети. Ово се тешко може узети као средство за образовање, и ако се и као такво понеки пут узима, у колико се тиче образовања саме фантазије.

Питање о приоритету тек се онда озбиљно појављује, кад тачније разгледамо ону материју, која се узима у различним стадијама наставе у читању. Што се ове материје тиче, изгледа да су учитељи до сад тек назрели пут, којим треба да иду. Оно истина, и није ни мало лака ствар такав материјал одабрати према развиту ученика, и поступно га разредити. Пре свега, доста је тешка ствар, да се зна колико знања доноси дете од 6 или 7 година у школу, па да се може остала наставна материја према тој готовини одабрати и на њу наставити. То се не може лако испитати, по што су они утисци, које дете доноси у школу, врло мешовите природе и без икакве везе. Још теже је одабрати такав материјал за почетнике школске, који вреди да им се саопшти, а

опет да не буде нешто сувише високо за детињи дух.

Кад би се прво васпитање могло тако уководити, како ће се њиме ојачати и обогатити снага за схваћање, онда би дошло време, кад би се дефинитивно знање могло тако брзо тећи, да не би било потребно ни покушавати, да се оно сувише рано даје. *Све поуке, које се налазе у читанкама за трећи разред, и које се у томе разреду читају годину уче, способан демак од 15 година може изучити за три недеље.*

Да би васпитање овакав утицај имало, мора се, разуме се, брижљиво неговати памћење спољних ствари, видљивих предмета, тонова и покрета. Извесна количина предмета мора се прво запамтити и још нешто учинити, да би се њихове нове комбинације и састављања могла образовати.

Ако у опште редовно школско васпитање има каквога утицаја, онда оно има овакав, само што оно ово не чини намерно баш за ову цел, него дајући готове и свршене поуке о овоме или ономе предмету. Тако названа култура уобразиље састоји се прво у узбуђењу опажања, која су за младеж пријатна. На овај се начин упамте извесне слике, описи и приче; и све то после постаје као стална готовина духовних представа, које су и саме за се врло корисне, а и као материјал за прављење других представа. У колико су ове прве представе претераније и од истинитости удаљеније, у толико су и пролазније, и у толико мање вреде за умножавање корисних представа. Чудновате приче, гатке et hoc genus omne имају врло мало васпитне снаге: *Занимљиви догађаји из истинског живота имају више васпитног утицаја.*

У свези са овим да бацимо кратак поглед на очигледну наставу, и начин којим се она предаје. Учитељ може из ње направити шта хоће; она може потпомагати снагу схваћања, а може и не чинити то. Први до-

бар резултат ове наставе јесте што се ученикова пажња обраћа на ствари, које у његовом чулном дометању стоје. А ово се постиже тиме, што се ученици питањима побуђују те се сећају оних предмета, поред којих су пре без озбиљног посматрања пролазили, или им се обраћа пажња на неки предмет, који је пред њима. Ово је почетак образовања и напредовања. Али ова се настава може и изопачити, ако се буде захтевало од ученика, да се он опомене и оних ствари, које је можда један пут негде видео, и да од њих прави нове комбинације.

Основу за моћ схваћања образује искуство о различним стварима, сценама, људским стањима, настањеним варошима и свима живим бићима — људма, животињама и биљкама, — радњама, друштвености и саобраћају. У колико је ово искуство веће, у толико је и почетак бољи. *После искуства долазе на прво место мотиви, који пажњу или посматрање подстичу.* Они зависе од духовних особина, и могу се створити или произвести у врло незнатном обиму. Дружење са интелигентним људима утиче најповољније, да се потребна пажња пробуди. Ми не можемо у свакој тачци јако узбуђење произвести, па баш и кад бисмо то могли учинити, опет је боље умереније узбуђење, а да дуже траје.

Учитељ се мора управљати према оном искуству, које је ученик раније стекао, и цео свој рад према томе подешавати. Ово прво искуство, које је дете пре школе стекло, служи као основа, на којој учитељ даље зида. Има прилика, кад учитељ треба питањима да побуђује ученика, те да се овај сећа оних утисака и представа, које је већ раније добио и да их доводи у везу, то на тај начин да му изопштрава пажњу за нове случајеве, који ће тек доћи. Тешко да се могу и књиге тако написати, да потпуно одговоре овоме захтеву. Донста је веома тешко овака вежбања радити у једном разреду, где се на-

лазе толике личности са тако различитим индивидуалним особинама. За ову се цел не може лако подесити она општа метода за учење, која се учитељима прописује, и ако она треба да је сваком учитељу позната.

Сад разгледајмо како су састављене обичне читанке у погледу поступнога реда. На први степен долазе лакши и простији предмети из поезије, гатке, анегдоте о животињама и лаке приче. Ово је онај стадијум, у коме је настава у читању главна ствар, а садржина долази, као нешто споредно, тек на друго место. У колико је дете у стању да разуме смисао онога што чита, у толико то више пријатно раздрагава његова осећања и наклоности, које оно у то доба има. Али се и не очекује да оно при томе и много шта научи. Моралне се поуке не губе из вида. Животописи знатних и ваљаних људи јесу један од најранијих предмета за духовну храну.

У другом и трећем разреду почиње права поука у различним облицима; поезија постаје разноврснија, а приче се узимају опширније и дуже. Има једна велика област, која је неисцрпна у материјалу за наставу, а то је јестаственица. За њом долазе друга два опширна дела: Географија и Историја. За овима долазе опште корисна знања из вештина, индустрије и животних потреба. Сва се ова знања изнајпре дају емпирички и без строге везе, па тек на вишем степену, у читанкама за више разреде основне школе, покушава се, да материјал буде уређен по поступном реду, и тако да буде у свези. Из Физике, Хемије и Физиологије уче се елементарне појединости, при чему се мора строго одржавати поступан ред, изузимајући онај први емпирички стадијум, кад се све предаје без везе; али, узевши строго, ово није наука него само припрема за њу.

(Наставиће се)

ИСТОРИЈА СВЕТА

ПРВО ВРЕМЕ

СЕОБА НАРОДА

(376 — 751)

(Паставак из последње свеске од прошле године.)

Срби и Хрвати становали су у прво време у старој постојбини, у Белој Србији и Белој Хрватској (иза Карпатских гора, на изворном крају Дњестра и Висле). Одатле су пошли на југ и неко време провели у средњем Подунављу, а после прешли на балкански полуострв, (првих година VII столећа) покорили Аваре и Византијане и настанили се у пределима између реке Драве, Јадранског мора, Шаре, њених и балканских орака, Саве, Дунава и Лома. Неколика племене српског народа одоше и даље, у Македонију, од којих се нека повратише на север међу осталу браћу, а друга остадоше до данас у тим крајевима, чувајући свој језик и народне обичаје. Доцније ширењем српске државе, ојачала је још више српска народност у Македонији.

Пошто се сврши сеоба словенског света (у VII-ом веку), словенске земље пружаху се од Лабе, Сале, Шумаве, Ина, Ална и Јадранског мора до Дона и доњег Дњепра; од Балтичког мора и језера Иљменског, до Црног и Егејског мора.

Словенска племена овако тада беху распоређена: на западу у Холштајну и Мекленбургу *Бодрићи*; између Лабе, Одра и балтичког мора *Љугићи* и *Велети*; јужно од Велета, између Сале, Бобра и с обе стране реке Лабе, *полашки Срби*; на југу иза њих *Чеси*; на истоку од Чеха до Карпатских гора и Блатнога Језера, *Моравци* и *Словаци*; у Белој Србији и Белој Хрватској *Пољаци* или *Лехови*; на горњој Драви и Сави *Словенци*; (у Аустрији, Штајерској, Корушкој, Крањској, Фурланској, Истрији); од Драве до Цетине *Хрвати*, а одатле источно и јужно *Срби*, у пределима који су напред обележени, подељени, на много племена; у Македонији *Словени*, *Брзјаци*, *Мијаци*, *Струмљани*, *Смољани*, *Сакулати*, *Драговићи*, *Рунгини*; у Ени-

ру *Војници* (Вајунити); у Тесалији *Велегостићи*; у Пелопонезу *Језерци* и *Милчани* у северном Подунављу *Бодрићи*, *Северци*, и *Милчани*.

У старој словенској постојбини, данашњој Русији беху: на Дњестру *Тиверци* и *Умћи*, на Бугу *Бужани*; (доцније *Волињани*); међу Бугом и Штиром *Дулџи*, источно од њих *Древљани*; на десној обали Дњепра око Кијева *Пољани* (Пољаци), на левој Десне, Семе, Суле *Северци*; северно иза њих *Радимићи* и *Вјатићи*; на горњем Дњепру и Двини *Кривићи*; између Припета и Двине *Драговићи*; око Иљменског језера и Новгорода *Словени*, по чијем имену од VI века називају се и остала Словенска племена. Старо име *Срб* очуваше само *полашки* и *подунавски Срби*, који се и данас тако зову.

Тако су словенска племена заузела већину источне царевине и Ђерманије, док ђерманска племена осниваху у некадашњој западној царевини нове државе.

IV

Сеоба Арављана

Аравија и *Арављани*. — Између Палестине и Јегипта, Црвеног, Оманског мора и Персијског залива, налази се големо острво *Аравија*, које по природи својој више припада Африци, но Азији. Већина Аравије права је Пустара, а само по где где има питомих оаза са падмовим шумама, водом и пашом за исхрану људи и стоке. На њима *бедуини* пасу своја стада, прелазе с једног места на друго, кад нестане хране. Приморје Црвеног мора још у старо доба беше чувено плодовитошћу природе и напретком грађана.

Вавилоњани, Асирци и Јевреји називаху у почетку *Арављанима* племена пусте пограничне Аравије. Тим именом зову се и данас у ужем смислу *становници пустиње*, за

разлику од оних Арављана што живе у приморју. Арављани као општи назив народа свега полуострва позајмили су науци Грци.

Стари земљописци дељаху Аравију на ове делове.

а) *Петрејску Аравију* (Arabia Petraea тако прозвану због града Петре (Petra) или старог *Едома*. У овом је крају гора *Синај* чувена са својих извора и паше за стоку. Ову област и чест Палестине беху Римљани уредили као *провинцију Аравију*;

б) *Срећну Аравију* (Arabia Felix), поред Црвенога мора. Она је обухватила садашњи Јемен и Хадрамаут и чинила *сабејску* државу, чувену по својој плодовитости и трговачком промету. Ту расте кава, одатле се носи и данас међу хришћански свет тамњан и измирна. Преко те земље вођаху Јегипћани, Јевреји и Финичани трговину са земљом *Офир* или *Инђијом*. Ту у старо доба као и сада беше много напредних трговачких места, као *Марјаба* престоница сабејске државе; *Муца* (Моха), *Адана* (Аден), *Макораба* (Мека), *Јатриша* (Медина); Сабата (sabbatha) у Хадрамауту, големо тржиште тамњана;

в) *Источну Аравију* (Оман), у којој становаху друга, а не Арављанска племена (Масае);

г) *Североисточну Аравију* (El-Achsa) са градом *Гером* пристаништем за трговачку робу између приморске Аравије, Инђије и Јегипта. У близини беше на гласу вађење бисера и корала, што се преносило у друге земље;

д) *Северну или пустињску Аравију* (Arabia deserta), између Сирије и Еуфрата. У њој становаху номади *Измаилити* и *Мидијанити*, од којих први беху пљачкаши, а други вођаху караване из Сирског у аравијско приморје.

Арављани су семитовског порекла. Они имаху много лепих и ружних особина. Трезвен, трпљив, јуначан, великодушан, гостоприман, наклоњен ратничком одушевљењу, — Арављанин је поред тога завидљив, осветљив, суров. Немилосрдан према непријатељу, он заклања свакога који прекорачи праг његовог шатора. Воли не само своје племе, своју породицу, но и свога коња, своју камиду, другове своје радости и несреће. Неуморни коњаник он проводи слободан живот и пљачка, зато се и називаху Арављани *бедуинима* или *сарацетима* (пљачкашима).

Организација Арављана, као и свих других номада, беше патријархална. Они беху подељени на многа племена, свако под влашћу *шеика* или *емира*. Њихна вера беше разнолика. Народ је обожавао небесна светила, а у приморју беше приврженика и јеврејске и хришћанске вере. У Аравији није било дакле ни јединства народног, ни верозаконог. И једно и друго створио је Мухамед.

Мухамед. — Мухамед се родио у Меци. Сироче од ране младости (без оца и мајке, па и без имања), он је служио у караванима који одржаваху трговачку везу са *Сиријом*. Уметност у послу стекла му је наклоност младе удовице *Кадисе*, која га најпре узе за вођу својих послова, а за тим и пође за њега. Петнаест година Мухамед проведе у самоћи, мислећи о начину како да удеси својим суплеменицима чисту веру. Тога ради често вољаше да се повуче у некакву пећину, у којој се одаваше дубоком премишљању, верујући свом верозаконом заносу у чудновата приказивања.

У четрдесетој години јави се Мухамед као пророк, кога је Бог послао да обнови Аврамову веру; да научи свет науци једног свемоћног Бога, која се кратко састојала у овим речима: *Бог је један и Мухамед његов пророк*. Његову науку прво примише његова жена, роб *Зейд*, зет *Алија* и богати *Абу-Бекр*. Мухамед је придобијао свет својом важном личношћу, својим живим говором пуним поезије. Он заустављаше поклонике на путу у Меку, која беше средиште народне вере, да их отргне од обожавања идола и тим начином стече голем број приврженика; али и противника, који се још држаху старе вере и пређаху му смрћу. Мухамед мораде одбећи у *Јатришу*, која се после прозва *Медином*, пророковим градом. Од те године, 622 назване *Хеџир* (бегство), почеше да рачунају време. Становници Јатрипе присгадоше свом вољом уз Мухамеда, тако да он од тада имађаше одану војску чијом помоћу могаше да изврши своју голему намеру: да народу створи једну веру и једну државу. Пророку је испало за руком да освоји Меку и поруши идола. Ускоро за тим и остала арављанска племена признаше га. Он премишљаше да огласи рат и осталом свету, али умре (632).

Коран. — Мухамед не написа своје науке. Коран постаде тек по његовој смрти, од његових растурених одломака. Главна суштина корана јесте *јединство Божије*, и с тога Мухамед одбаци хришћанску Свету Тројицу и иконе. Јеврејску и Хришћанску веру он је сматрао као праве вере, *Аврама, Мојсија, Христа* као праве пророке; али о тим верама велаше да су се искварили и да је он онај последњи пророк, кога Бог посла да утврди чисту веру у правог Бога. У осталом Мухамед је узео много које чега из хришћанства — бесамртност душе, васкрсење мртвих, страшни суд. Мусломанима обећа рај пун свакојаких уживања. Све што човек ради у животу, судбином је напред одређено, по науци Мухамедовој; То је покретало у прво време Арављане на голема освајања, а то је доцније учинило те падоше у дубоки немар и застадоше на путу напретка. Главније коранске наредбе, беху: *милостиња, прање, молитва, пост, уздржавање од шифа које опија и од свињског меса*. Многоженство беше дозвољено. Такво је *Мухамеданство*, друкче још *ислам* т. ј. предање себе вољи Божјој. Подесан природи источњака, он се могаше брзо раширити.

Освајања Арављана. — Мухамед не остави по себи наследника. Мусломани изабраше после њега *Абу-Бекра*, који се прозва *калифом*, т. ј. намесником пророковим. С почетка беше изборно звање калифе. *Абу-Бекр, Омар, Отман, Алија и Моавије* један за другим су изабрани.

Мухамед је препоручно својима да освајају свет. Пре по што би напали на каквог непријатеља, ваљало им је да га позову да прими ислам, или да пристане на плаћање данка. Под тројицом првих калифа Арављани су јако напредовали у освајањима. Кроз неколико година они узеше Јегипат, Сирију и Персију. Тада калифе још чуваху простоту својих првобитних обичаја. Омар је предао пустињу на камили, хранећи се хлебом и урмама, а пиће му беше само вода.

Грађански рат. Омијади (660). — Али са освајањем умвожише се раскош и честољубље. Већ под Отманом почеше нереди. Кад овај калифа погиге плану крвава размирица између *Алије, зета Мухамедова, и Мохавија, сина једног од старих Мухамедових непри-*

јатеља. Алине присталице, названи шитима или отпадницима, сматраху Алију као законитог наследника свога таста, а не признаваху то право тројици првих калифа, што чиняху сунити или приврженици предања. Алија такође погиге, Маховије постаде калифа и то звање остаде наследно у његовом дому, те се тако основа династија Омијада. Дамаск постаде престоница државе. Установе, и вера искварише се. Неки од побеђених народа, примљени као мусломани, изменили су народне особине Арављана.

Даља арављанска освајања. — Ове незгоде оставише за неко време Арављане у њихном напредовању. Пошто немири беху угушени, освајања поново отпочеше. Арављани се раширише на истоку до Инда и на северу до Окса. На југозападу они заузеше Малу Азију, многа острва у Средиземном Мору и опседнуше и сами Цариград. Ову престоницу могаше спасти само *Грегорева* ватра, којом Грци спаљиваху арављанску флоту. На послетку Арављани нападоше на Африку и постадоше господари свега Средиземног приморја, до Атлантика. Тако бежаху према Шпанији, коју такође покорише. Изобиљем разнежени Визи-Готи, беху савршено потучени у *Ксересу* (711). Ова велика битка решила је судбу полуострву, које кроз кратко време, скоро цело паде под арављанску власт. Остатак Визи-Гота повуче се у планине, мусломани хтедоше освојити и Галију; али у *Поатијеру* они се сусретоше са Францима, беху разбјени и приморани да се повлаче преко Пиренеја (732).

Три Калифата. — У почетку VIII века мусломани се шираху од Инда до Пиренеја. Никада тако голема држава не постаде за тако кратко време. Хришћанској Јевропи претијаше опасност од силног непријатеља који је стезаше и са сува и са мора. Али таква држава не могаше се очувати у целини. Омијаде свргнуше с престома *Абасовци* и заузеше га (750). Један од чланова дома Омијада избеже покољ који постиже његове рођаке и постаде калифа у Шпанији. Тада беше калифат *Абасовића* или *богатски*, Омијада или *кордовски* и *фатимовића* или *кајирски*, који постаде у Јегипту на штету прва два, а основаше га потомци Алије и Фатиме.

(Наставиће се)

Буџетска дебата аустријског министарства просвете и црквених послова

WWW.UNILIB.RS

Од 17. до 22. Марта ове године претресао је, у посланичком дому у Бечу, буџет аустријског министарства просвете и црквених послова. Како је дебата, вођена том приликом, интересантна у многим погледу, а нарочито с тога што је у њој учествовао први пут нови аустријски министар просвете и црквених послова, дворски саветник д-р Гауц од Франкентурма, који је 25. Октобра пр. г. дошао за министра, а дотле управљао оријенталном академијом и Терезијанумом и чије је гледиште у многим школским питањима истакнуто у току вођене дебате на врло одлучан и оштар начин, као што је то пало у очи и политичким круговима аустријским, то смо се и ми одлучили да ту сву дебату у изводу саопшtimo читаоцима „Просветног Гласника“, надајући се да ће, поред своје интересантности, бити и од интензивне поучности за многога од нас који разбирамо о школским приликама у свету.

Чим је дошао на ред буџет министарства просвете, одмах је поведена реч о једном распису (управо: претпису) министровом који је издан на измаку прошле године и који се односи на *ревизију књижица* у основним и средњим школама. Да би се читаоци умели боље разабрати у самој дебати, вођеној по том предмету, мислимо да неће бити с горега да изложимо, пре свега, саму ту наредбу која је дала повода и многим листовима школским у Аустрији да су с њоме незадовољни. Та наредба гласи: „Више се пута дешавало да се у књижицама ђачким по средњим и основним школама налазило књига које по својој садржини не само што никако нису подесне за образовање омладине него су управо и шкодљиве у том погледу. Да би се стало на пут таким непријатним појавама, налазим се побуђен наредити, да се старешине и управитељи основних и грађанских школа поново подсети на званично наређење издано 22. Децембра 1881., које се односи на надзиравање и употребу ђачких библиотека школских, и да им се препоручи да се најтачније придржавају тога наређења. Уједно наређујем да те старешине, као и ди-

ректори средњих школа, најмарљивије прегледају све књиге које су до сад набављене за ђачку књижицу школе поверене њиховој управи, (ако то досад нису већ учинили), а тако исто да и у будуће најсавесније прегледају све што се од штампаних дела (и слика) буде набављало за потребу њихових школа. У свези с тиме, они ће се постарати да се одмах из школе избаце или склоне све књиге које, по садржини својој, нису за децу с погледа патриотског, религиозног или моралног. — Директори и старешине школа овлашћују се да се у овом послу помажу наставницима који су под њиховом управом. — Сваки наставник који буде коју књигу прегледао, имаће у књижичком каталогу потписати своје име и ставити датум кад је преглед извршио и биће одговоран, ако садржина прегледане књиге буде сумњива ма у ком од означених погледа. — За сав овај рад ревизије одговорни су лично директори и старешине школа. Њима се оставља рок најдаље до 1. Маја (до 19. Априла) 1886. да овај посао изврше и кад то учине да јаве претпостављеној школској власти да је ова наредба у свему извршена“.

Као што поменусмо, многи школски листови устали су противу ове наредбе министрове, излажући грдне тешкоће због којих се иста не може извршити. Према томе није никакво чудо што се о томе и у скупштини повео говор.

10 ревизији школских књижица

Посланик Фус, гимназијски професор, узео је први реч да у посланичком дому претресе ову министрову наредбу о *ревизији школских библиотека*. Посланик признаје и сам да свака књига школска по својој садржини мора бити морална, религиозна и патриотична, но у чешким школама има — вели — књига у којима патриотска осећања нису на свом месту. Даље примећује, да је остављено сувише мало времена за преглед школских библиотека и да је требало уважити молбе оних који су тражили продужење рока. Изгледа му као да су уатрамонтански утицаји диктовали

распис министров и напомиње да и у самом еванђељу има места која, строго узев, не би требало деца да читају, па опет никоме не пада на ум да еванђеље подвргава ревизији. За тим је говорник прешао на распис министров по коме се из школских библиотека морало избацити једно дело у коме се говори о рату Немачке противу Француске у години 1870—71. „Кад је о овоме поведена реч у буџетском одбору, министар је навео, како је један ђак читајући то дело узвикнуо: „Pereat Austria, vivat Bismark“ („Пропаст Аустрији, — живео Визмарк“). И ако такве изгреде ваља најодсудније сузбијати, ипак је чудновата мера која је овде примењена и чудновата је веза која се овде између повода и последице извела. Зар за то што се још незрело ђаче, услед читања ове књиге, толико занело да је оне речи изустило, треба и другим ђацима средњих школа аустријских не дати да читају таку једну књигу у којој се прича о јуначким делима немачкога народа? — Куда ћемо отићи с таквим својим схватањем! Зар чим се који нагао младић убије за то што је из владања добио лошу оцену, не би требало по том схватању издати одмах распис којим се укидају лоше оцене из владања? Али има се разлога сумњати да она књига није избачена за то што се не допада начин излагања у њој, него баш због самог факта који се тамо прича. Што се мене тиче, вели говорник, ја не бих био никад за то, да се деца дају у руке само оне књиге у којима се сувопарно и немарно описују јуначка дела немачког народа из времена 1870. и 1871. године. Ово сам изнео, на послетку рече говорник, не за то што ми је намера да се тргне овај претпис министров, него само за то да свима оним друговима својим који би, услед ове забране и да би на миру остали, хтели да избаце из библиотеке коју књигу, узвикнем: Не бојте се; будите прави Немци и поред све забране додајите својим ученицима сваку књигу која буди немачко-народно осећање“.

За овим је одмах узео реч министар просвете др Гауч и одговорио овако: „Намера ми је била да се јавим за реч доцније, у даљем току дебате, али, услед говора претходникова, треба одмах да одговорим. То ћу да учиним за то што је поштовани предговор-

ник говорио не само као посланик министру просвете, него и као заступник стадежа учитељског, па сам рад да аустријски учитељи, кад буду читали његов говор, чују одмах шта је на то министар одговорио. Посланик се у свом говору обратио на све учитеље у Аустрији и то тако, да бих се ја, по дужности као министар просвете, морао друкчије према њему понашати, да те његове речи нису пале овде, у овом узвишеном дому. Аустријски учитељи имаће да бирају између претписа свога одговорнога старешине и онога што им саветује један неприкосновени посланик у овом дому. Аустријски ће учитељи, велим, имати да бирају, и ја ни мало не сумњам, какав ће избор они учинити. — Оно што је г. посланика побудило да онако досетљиво и оштро нападне на данашњег шефа министарства просвете, односи се на један претпис који сам ја издао чим сам на ово место дошао и упутио школским властима свију покрајина аустријске царевине и који се односи на „пречишћавање“ школских књижница, као што се сада тако мој распис назива. Па шта има у томе претпису? У том претпису пише, да се у школској књижници не сме трпети ни једна књига која би сумњива била с патриотичне, религиозне или моралне стране. Посланик је и сам напоменуо како су моји високопоштовани претходници издавали читав низ таквих наредаба, па опет за то није се ништа постигло. Но оваки претписи никад до сада нису били предмет нападања, а међу тим овај мој претпис произвео је не само међу учитељима — ја то ето признајем — неко узбуђење, него, као што видите, због тога ме је данас и један наставник овде напао. Откуда то долази? Да ли су узрок томе оне три речи што у распису стоје? Да ли може бити и једног наставника који мисли да се у школским библиотекама смеју трпети књиге које су наперене противу патриотизма, противу религије, противу морала? Ја то не верујем. Узрок тим нападајима ваља тражити у томе, што се — не знам да ли имам право или не — од новог шефа просветне управе очекује, да ће се он умети постарати, да његови претписи не остану мртво слово на хартији, него да се у аустријским школама и ради онако како министар просвете наређује. Нека ми је у том погледу

дозвољено да овом приликом одговорим и на оно што се говорило о неком великом негодовању које је завладало у неким круговима учитељским услед одговора који су неки учитељи добила из министарства и за који сам ја — отворено овде кажем — наредно да се напише. Тај одговор мој гласио је: да нисам у стању да учитељима олакшам посао око прегледања школских књижица. Такав им је одговор отишао преко дотичног земаљског савета школског. Опростите ми, можда ће вам се смешно учинити, али ја не водим непосредну прешписку с господом учитељима, јер сам бирократа и сувише. Или зар ви тако мало уважавате земаљски савет школски да вам као нека увреда изгледа, што ће учитељима министров одговор саопштити она власт у којој седе толики чланови Његовим Величанством наименовани и толики автономни заступници? Ја то не могу да верујем. Ја ћу често још имати прилике да учитељима и њиховим удружењима достављам своје наредбе преко земаљских законитих школских власти. — Још се рекло да у овом мом претпису има замке нечије. Морам отворено да признам, да ми врло чудновато изгледа да може ко год тако што да тврди, као да сам ја, коме је поверена брига о свима школама, хтео да мећем неку замку учитељима и ја управо не знам шта да одговорим на то, јер никако не могу мислити да г. посланику није јасно било шта је хтео тиме да каже. Као што рекох, баш ми некако врло чудновато изгледа, како се може и помислити да старешина просветне струке има те нужде да учитељима замке меће. Мени то баш никако не треба, ја познајем законе, а знам и које су моја права, па ћу их и вршити као што треба и заступаћу их јавно у овом узвишеном дому. Не бавим се ја замкама и подметањима. Но г. посланик још је нешто приметно. Он је рекао: да мора са свим отворено да каже, да је онај распис потекао услед нечијег непосредног или посредног утицаја за који се нема довољно доказа да се баш и докаже. Као што видите, то г. посланик отворено тврди, а ја опет од своје стране залажем своју реч да ту нема ничијега утицаја, ни с ма које стране. Овај је претпис поникао по мојој иницијативи и моји су га чиновници израдили по мојим упуштвима. Не треба мени

утицај ни с које стране, а ви можете бити уверени, да се код мене неће помоћи нико који хоће да ми се намеће, а најмање ће се вајдати они који би ми се хтели на овај начин наметати. Мој је рад чист и јасан. Нека се Бог зна како речито и досетљиво моји расписи и претписи критикују и претресају у овом дому, ништа то неће ни за длаку сметати њиховом извршењу.

Кад буде дошао први Мај, онај први Мај када треба да се сврши рад око прегледања школских библиотека, ја ћу видети, докле је која школа дошла са својим радом, па ћу онда знати шта ћу даље радити. Али да сада, још у Јануару, кажем да они имају посла до Августа или до Новембра, то ми баш никакo не пада на ум. Они који су моју наредбу добила дужни су да је изврше с најбољом вољом и савешћу својом. Кад буде дошло време докле треба да је посао урађен, ја ћу питати господу како су моју наредбу извршили, па ћу за свакога појединце оцењивати да ли је нужно да се онај рок продужи за то што је грдно много књига за прегледање или је томе одговорачењу други неки узрок. Тако ћу ја поступити.

У осталом још бих нешто хтео да запитам. Откуда то да се баш сада, тако изненада, на учитеље тако грдан терет натоварује? Све до овога тренутка, ја сам непрекидно мислио, а тако и сада мислим, да су господа наставници све те књиге, које су унели у књижице школске и омладини давали на читање, раније прочитали, и да сада немају ништа скоро друго да раде по да само на наслов књиге погледају, па да своје име потпишу и одговорност на се узму. И ја сам у школи радио, имао сам и библиотеку под својом управом, па сам и о тој бригу водио. И никад нисам двоумио шта треба ученицима да дам на читање. Знате ли чега сам се у таком послу свом придржавао? Никад нисам био тесногруд, но вавек сам био савестан. И ја се потпуно слажем с вама да има много књига које нису подесне за децу (као н. пр. она „о наследности дечијој“), али има нешто што је посланик заборавио, а то је да сам ја и за ту књигу („о наследности дечијој“) наредио земаљским школским властима што је требало, па вас питам, сме ли који наставник или катихета да даје деци

у руке књиге које нису за њих, а да у таком случају старешина школе не чини што му дужност налаже? Мени то изгледа врло чудновато. Ја морам настојавати да наставници одговарају за сваку књигу ма од куд она дошла у школу, јер наставници зову се васпитачи дечији. У овоме смислу може се рећи да има и духовне хране фалзификоване, као што има таке и за телесно здравље човеково. Г. посланик је нарочито истакао један случај о коме је у буџетском одбору било доста разговора, а то је забрана књиге која носи наслов: „Велики бојеви немачког народа“. Он је се у одбору задовољио мојим објашњењем, али му се чудновато чинило, што да се немачкој омладини у Аустрији не да у руке та књига једино с тога што се један дечко читањем те књиге толико занео да је у узбуђењу изговорио речи које су га довеле у сукоб са судом. Г. посланик као да превиђа да има пуно књига, да има читава литература — и мени је мило што је има — у којој се ни о чему другом и не говори него баш о великим јуначким делима немачког народа у 1870. години, па мислим, ако се ова књижница и укљони из наше библиотеке школске, да ће остати још доста и доста дела из којих ће се немачка омладина учити да позна јуначка дела немачког народа. Овим књигама ја нећу бити на путу, када се слажу са задатком школе, само што тај задатак ја крстим друкчије, а не онако као што чини г. посланик, који је тражио слободну школу немачку.

Господо! Ја знам само за једну школу у нашој држави, а то је аустријска школа. Моје је убеђење да школа у нас у Аустрији мора бити така да подједнако буде приступачна сваком грађанину њеном. Ја знам само за таку школу, и кад бих нешто имао власти, да је друкчије уређујем, ја је никад не бих уређивао онако као што жели посланик г. Фус. Шта више ја мислим, да школа мора строго пазити на то да никад не буде, по свом основном значају, уређена искључиво само овако како жели ма која политичка странка у земљи, а најмање да сме бити удељена онако како се данас чуло у овом дому. По моме схватању, аустријској школи није задатак само то да образовање и васпитање унесе у најшире слојеве становништва, нити

јој је задаћа само то да се у њој развија свака од толиких народности које живе у нашој отаџбини и да се у школи предаје језиком сваке народности, — не, аустријска школа има још један свети задатак, а тај се зове: да у омладине што се учи негује патриотско осећање, да у омладине развија онај аустријски патриотизам, који није изневерио ни један народ ни у лепим ни у тешким данима отаџбине.

Господо! У саветској соби бечкога свеучилишта стоји исписана једна изрека, изрека која треба да је вазда пред очима свима који се баве образовањем или васпитавањем и она гласи: „*Vitae lampada tradunt*“. („Светилима живота нека се деца уче“). Да, у школи треба омладина из уста наставникових да чује за светила живота, из њикових руку да прима буктиње знања што ће да им светле целог живота. Да Бог да, да те буктиње вазда јасно светле у нашој драгој отаџбини; да Бог да да не само умове обасјавају, него да и срца загревају те да тако достигнемо целу сваке наставе и сваког васпитања: да будемо добри Аустријанци, паметни, ваљани и поштени људи“. —

У седници од 19. Марта добио је опет реч посланик Фус зарад стварне исправке. Том је приликом казао, да је онда кад је говорио о књизи: „Велики бојеви немачког народа“ апеловао на учитеље да се не даду завести, те да, због забране која је издата, избадују из школа и друге књиге те врсте а није мислио да се користи својим неприкосновеним правом посланичким те да дражи учитеље да дају деци у руке и таке књиге које су забрањене. Даље је приметио, да он није правно разлику између слободне немачке и аустријске школе; но мора да примети да у ствари, по законима државним, у Аустрији нема аустријске школе, већ има школа чешких, пољских и т. д., а он је са свога гледишта говорио о немачкој школи, не доводећи је у противност с аустријском школом. — Остале исправке говорникове више су полемичне природе и ми их прелазимо ћутке. Имамо овде додати још само то да и министар просвете није с одговором својим остао дужан посланику на његове исправке.

II О средњим школама

Другог дана, 18. Марта, вођена је у посланичком дому дебата о средњим школама, из које ћемо, због њеног општег интереса, саопштити својим читаоцима ово што иде.

Посланик барон *Пиркет* напоменуо је да је у државном интересу преко потребно да се реформише средње-школска настава. Он вели: „Пре свега ја држим да је и за врховну управу тешко и за државу штетно, што се средње школе деле на две гране, које су одељене једна од друге и простором и садржином, што има хуманистичких и реалистичких школа. Оне користи које као бајаги доноси овака двојака система не претежу све оне штете које отуд произлазе. Прећи из гимназије у реалку сматра се као неко понижење, прећи из реалке у гимназију није скоро ни могуће. То долази отуда што се те две врсте школа не сматрају као равноправне. Онима који сврше гимназију отворен је цео свет. Реалцима пак дозвољено је да изучавају, по свршеној реалци, само неке и неке техничке гране. Они целог свог живота морају да осећају како су се у школи образовали и на њих погледају људи од науке као на неке парије. Је ли онда како чудо, што сви јуре у гимназије? Зар није онда дужност сваком брижљивом оцу да учини све што може да би му се дете примило у гимназију? Ја питам, зар међу хиљадама гимназиста нема их стотинама који немају никака особита дара за лингвистику и који би куд и камо радије ишли у техничке школе, али опет остају у гимназији само за то што учећи се ту већа права задобијају? С друге стране опет зар у реалкама нема многих који би имали дара за изучавање језика, али они не могу да пређу у гимназију, јер немају куд из коже у којој су? — Како је пре 50 год. било у Бечу? Онда се учило у гимназијама: религија, латински, грчки, аритметика и историја, свега 18 часова предавања на недељу. Није се дакле учило ни немачки нити шта од природних наука, није било ни помена о физици итд., и један је наставник предавао све предмете у једном разреду. Па питам вас: да ли се они људи што су изишли из тих старих школа нису показали честити и ваљани? А како стоји сада с толиким разноврсним

предметима и с толиким стручним професорима који поједине предмете предају и како стојимо са 24 часа недељних предавања? Јесу ли људи што су изишли из новије школе претежнији од оних других? И сад долази да се запитамо: треба ли да застанемо и да се старој школи враћамо? Ја ведим: не, ни под који начин не смемо то учинити. Али, пошто је од тог времена придошло много што шта ново, морамо се запитати, да није што друго излишно постало.“ — Даље разлаже говорник, како многостручни наставни планови пате у сваком наставном предмету од претрпаности. „Врло је за похвалу што се тежи за многим и разноврсним знањем. Али вас ја питам, да ли је достижна та племенита цел, да није сувише високо од нас, да се ми ту не варамо и да ли ми не шкодимо онолико исто колико мислимо да привређујемо? Зар донста није могуће да из ваљаних превода, који доста имамо, поцрпемо дух, унутрашњу вредност и пр. грчких аутора? Морамо ли гледати све једнако, како се поједини ученици муче с превођењем појединих одељака с оригинала? — У нашим гимназијама не негују се живи модерни језици, а онде где се уче, метода је непрактична. И испити зрелости врло су тешки и непрактични. Три највећа државника у Аустрији, три министра у заједничкој влади, нису никад полагали испит зрелости, па опет за то сваки је изврстан у својој струци и царевини је добро под њиховом управом, и ако нису прошли кроз тешки јарам испита зрелости. Нека се заведу строжији и тежи стручни испити, само пут до њих нека се не прави сувише стрм и вратоломан. Ко не погоди свој прави позив, тај животари јадно и чемерно и гвоздена рука школског поретка државног узрок је што су многи и многи пропали за навек. Где су они стари Римљани, где су они стари Грци што су нам их као идеале све једнако у школи истицали? Ја све мислим, да би наше свршене гимназисте, поред свег њиховог јединизма, јадно и бедно изгледали кад би се нешто, као оно грчки младићи, морали утркивати у борбама на колима и у борбама песничким. Кад упоредим наше данашње хуманистичко образовање са старим грчким образовањем, све ми се чини, као да нашој омладини треба више телесне гимнастике, по умне.

Због важности самог предмета, мислим да би било врло добро, управо врло нужно, да се министарство просвете почне што темељније занимати овим питањем и да састави једну комисију од људи без предрасуда који ће израдити реформни план и изнети од прелазних мера све које се покажу као потребне. Као основу за тај рад могао бих, саобразно белгијским и шведским установама, предложити ова начела. Има их свега четири.

1. Да се напусти дојакосња подела двојакних средњих школа. Место тога да се заведе нижа гимназија, једнака за све ученике, и да се уведе виша гимназија, „лицеј“ који ће се, према позиву ученика, делити на четири паралелна стручна одсека.
2. Старе, мртве језике боље би било сматрати као помоћне науке и као такве и учити их. Грчки језик да морају учити само ученици стручног филолошког одсека. Згодним распоредом наставног материјала из других дисциплина могао би се избећи често повраћање на један исти предмет.
3. Пошто би се овако много шта олакшало ученицима, могли би се у наставни план унети страни живи језици који су тако важни у данашње доба. Уз то би ваљало изменити у реалкама досадашњу методичку наставу, како би се што боље постигло оно што се тражи од страних језика, т. ј. „да се ученици у усменом саобраћају слободно служе страним језиком“.
4. Испити зрелости имали би отпасти овакви каки су сад. Место њих имали би се завести закључни испити из предмета који би се предавали у стручном одсеку лицејском, но при том да се највише гледа на то да ученици знају и схватају дотични предмет као што треба, а да се избегава све оно чиме се само памћење терети. Сваком ђаку који би на тај начин положио стручни испит да се издаје сведоџба зрелости из дотичног одсека лицејског и да му је оворен пут у велику школу“.

Министар просвете др. Гауц узео је одмах да одговори на примедбе предговорникове и рече: „Ваш сам веома захвалан г. предговорнику што је тако темељито додирнуо питање о коме се данас донста борба води. У осталом то није борба нова и од данас, него је то стара борба, то је борба у којој се боре хуманисте с једне и реалисте с друге стране. Вама је, господо, позната историја те

борбе и ја се с г. предговорником потпуно слажем односно његове напомене о класичким играма грчким. И данас се још боре заступници хуманистичког правца, као што су се борили и стари олимпионци — боре се не зарад земаљске користи и зарад награде, већ се боре, као и у старо време, за лавров венац, као и за то да се докаже шта је ваљаније. Да, у школи треба и у школи мора да се достигне оно што се сматра да чини цену ваљаности. Да се пак дође до тога, мора се проћи кроз класичке школе и — мислим да се не варам — тако ће до века остати, не гледајући на то што се овда онда, у овој и оној држави, истичу друкчија мишљења. Споменуто је, како наставни планови у нашим гимназијама пате од многокрвности. Отворено исповедам да ја не долазим у ред оних који се диве нашем садашњем уређењу и који не мисле да би се ма шта имало мењати у том организационом плану. На против ја мислим да је данас, после 30 година, дошло време, да се много што шта ту мора мењати. Ако ми буде дозвољено и ако нађем на потпору оних чинилаца који и у овом питању имају да даду свој моћни и одсудни глас, ја заиста нећу оклевати да изиђем с извесним предлозима у том правцу. Но још данас ћу да приметим једно, а то је да наши свршени гимназистички и реалци морају и у напредак бар толико знати колико данас знају. Не могу никад и ни пошто дозволити да се ма и за мрвцу једну смањи мера знања коју данас износе они што подлажу испит зрелости. Изволите запитати господу с универзитета, јер о томе не може бити спора, напредак и развитак наших универзитета зависи од онога што се у гимназијама ради и постизава.

Дозволите ми да, као старешина просветне струке, овом приликом, без икакве замерке универзитетима и не поричући значење народне (основне) школе, обратим вашу пажњу на ту околност, да по мом најдубљем убеђењу сва будућност наших виших школа искључиво зависи од онога рада који се у гимназијама постизава. То је тежак рад, рад који за собом повлачи грдну одговорност. Што гимназије не достижу оно што се од њих очекује, долази отуда што гимназије данас не заузимају више онај положај који су

некад имале. Некада, може бити пре једно 50 година, као што то напомену г. предговорник, могло се дозволити да се у гимназији задобија онолико општег образовања колико се смело тражити од оних који ће да заузимљу виши положај у животу. Данас пак није више тако. Вама је свима, господо, знано колико се данас много захтева од сваког појединца у животу и у друштву. Знате и сами да, осим оних предмета који су обележени у наставном плану гимназијском, има још доста других ствари које треба да се знају и свакоме који у своје образовању осећа овде онде по неку празнину смета јако што те пр зинне донста постоје. Ту долазе језици, долазе телесна вежбања, лепе вештине и још читав низ других ствари које нећу редом да набрајам овде. Данас се нарочито захтева знање модерних језика, а то се у гимназији не учи. Мени се ни мало не допадају оне наше средње школе у којима се страни нови језици уче онако узгред. Тиме не мислим да чиним каку замерку наставницима, али што јест, јест; много се донста не постиже. Тако н. пр. ђак који осам година учи француски у гимназији, не уме још да говори француским језиком. За ово ваља да се нађе и места и времена. Но овде ваља имати на уму још нешто што се обично иначе превиђа. Свакад се замишља нека нормална гимназија у којој се, поред главног наставног језика, не учи ни који други језик од оних што се у Аустрији говоре. Међу тим у нас има силство средњих школа у којима прилике нису тако срећне и повољне као овде у Бечу, где је немачки језик, који је и мој матерњи језик, уједно наставни језик којим се сви предмети у школи предају. Тамо је сасвим друкчије. Погледајте н. пр. на Далмацију колико се језика у тој земљи говори. Па онда погледајте на Чешку. Кад нормалном наставном плану додате потребан број часова за изучавање још једног (другог) па и још једног (трећег) језика који није наставни језик у школи, онда ће бити толико часова предавања на недељу да је страха и погледати. Обично се прави овакав рачун и распоред времена: дан има 24 сата, од овога долазе толико и толико часова на школу, 2 сата за шетњу, 1 сат за ручак и вечеру, толико и толико времена за облачење, толико

за израду школских задатака и т. д., па онда оно што остаје, то је за свирање на клавиру и за француски. То је све лепо и донекле се то може баш и да изведе тако, али ако је то игде могуће — могуће је само у васпиталишту, у заводу где деца живе и уче и где је сав живот удешен тако, где се наставници сваки час мењају и долазе на рад, и где се, без икаква милосрђа, непрекидно настојава да ниједан минут преко дана не пропадне тек онако узалуд. Друкчије је то све у кући родитељској. Нека је баш и тамо све у реду као што треба, па опет ће свакад бити свакојаких сметња.

Ако хоћете да вам кажем одређено шта о овоме мислим и ако ми дозволите да не улазим у појединости, што и не смем да чиним, за то што се још ни издалека не предвиђа крај овој борби, онда ћу се вратити на оно што вам једном напоменух, а то је: да наши свршени гимназисти и реалци не смеју у напредак износити из школе мање знања него што су га до сад износили. Сад даље. Како су сад ђаци оптерећени, то тако остати не може, него ваља друкчије распоредити сав наставни материјал, јер додавати и гомилати само часове, један на други, не иде никако. Кад запитате Петра, Јанка и Марка, т. ј. кад запитате сваког професора редом, колико му треба часова за овај и онај његов предмет, он ће вам по души и савести казати: толико и толико. И немате му шта замерити, јер њему донста треба толико часова да би достигао оно што је наставним планом прописано; али ће вам онда изићи толики број часова да то никако не може поднети за децу од девет и десет година. Но ако, поред свега тога, хоћемо да достигнемо оно што смо наумили, ако створимо неке олакшице — ја ту мислим на ниже разреде — онда морамо једно учинити — то бојим се, неће се баш свима допасти — морамо завести девети разред у гимназијама (поред ових осам који сада постоје). Признаћу вам са свим отворено и нећу вам баш ни мало тајити, ја се бавим том мишљу са свим озбиљно. Знам напред да ће се врло многи гласови подићи противу тога. Али ја ћу свакоме и оставити пред очи један факт који ће за ме говорити. Кад су се реалке у нас завеле, оне су онда имале само шест разреда. Једног дана завеле се

лепо и седми разред. И нико не вели сад ништа противу тога, јер сваки увиђа да је добро. Исто ће тако бити добро и још боље, кад се заведе и осми разред у реалкама. Немам шта друго да кажем до то: рад сам да што више олакшам деци учење и то желим да постигнем пре свега у млађим гимназијским разредима, јер су деца ту још мала и неразвијена. Ту је помоћ и најпреча, јер се ту претрпаност највише и осећа, но исто тако мора се захтевати поштен и тежак рад од оних што броје 17, 18 и 19 година свога живота, јер се у тим годинама највише и да урадити. Осим деветнаесте године могла би се може бити тражити и двадесета година. Зашто ја спомињем баш и двадесету годину? За то што у свези с тим имам на уму, и још нешто што сад истина постоји, но што ја нисам у стању да безусловно одобрим. Као што вам је познато, постоји наређење, по коме деца која наврше девету годину могу бити примљена у гимназију. Мени се чини да је то сувише рано и ја намеравам да тражим да се узакони: да пре навршене десете године не сме ни једно дете бити примљено у средњу школу.

Може бити некоме ће се учинити да се тиме крње права родитељска; мени се не чини тако. На жалост, има родитеља који ништа друго не желе но да им деца не буду као и остала деца, већ права чудо-деца. И будите уверени, у средњим се школама много пати од те презреле деце; питајте само господу наставнике из средњих школа“.

Даље је министар изјавио да није за двојаку поделу средњих школа, а није ни за белгијске установе, јер се у њих сувише рано отпочиње са стручном наставом. Па онда наставља овако: „Не припадам онима који су заљубљени у реалке. Признајем да су реалке великих и сјајних резултата показале; у њима се доиста много ради; из њих су изишли многи с великим и богатим знањем; али ја бих, у интересу свију њих, више волео да су свршили гимназију. Верујте мн, господо, људи који излазе из гимназија много су употребљивији од оних што свршавају реалистичке школе. Споменења су овде три министра, три човека који су данас — ја то признајем — изврени државници, и ако нису, као што напомену г. предговорник, ре-

довно школу довршили. Лено; па је ли то доиста некакав разлог противу наших испита зрелости? Не верујем. То су људи изврснога дара и ванредне способности; то је оно што је ту од предсудна значења, а није испит зрелости. У школама пак не граде се наставни планови и програми ни за таленте ни за неталенте. У школи се ради да из ње изиђу ваљани и солидни људи средње способности. Тога се начела ваља држати при састављању наставних планова. Шта може да постигне дете или младић средње способности, а шта не може? То се ваља питати, а не, да ли може то постићи онај који има дара, као што се наставни планови не прописују ни за оне који немају никака дара. На против, ја никако не желим да свршавају гимназију они који немају никака дара, па били ови богати или сиротни. Што се тиче сиромашака, ја ћу може бити у неколико изменити досадашњу просветну политику. Ја желим да сиромас који има дара нађе пута и начина да дође до универзитетских штудија, па и преко универзитета до јавнога живота. Нама ће требати његов дух. Тако ће се ићи на руку да и они из нижих слојева доспеју у више кругове друштвене. На томе и почива друштво; без тога оно не може ни бити. Али друштву не треба у вишим школама сиротиња која никака дара нема, јер така је сиротиња напаст, управо опасност, која се обично и не узима на око као што треба. Овим сам хтео да вам скренем пажњу на благодејања, а ја ћу се постарати да се она, било спајањем било другим путем, увеличају и да се дају само ваљаним, даровитим и потребитим младцима из народа, и то у обилатој мери“.

На завршетку рече министар: „Мора се гледати да се учење олакша деци; време је дошло да се мисли о реформи наставног плана гимназијског; дошло је време да се мисли и води рачун о захтевима које нам сâм живот износи и о оним жељама које сам народ с правом иставља. Но све то, што има да се тек уради, не сме се ни за длаку померити од начела да се мера знања која се данас задобија у средњим школама не смањује ни у колико, него да мора, ако ништа више, остати на досадашњој висини својој. За то пак нема другог пута и начина, него да се време за које се мора ићи у гимназију

продужи, у интересу саме омладине која се учи.“

После министра говорио је посланик *Сукље* који је заступао гледиште да се у средњим школама задржи и на даље класичка настава, и ако се мора признати да су ђаци тих школа преоптерећени многим наставним предметима. Даље је споменуо словеначке прилике школске и захтевао је да се на словеначком језику предаје у гимназијама оних крајева Крајинске, Корушке и доње Штајерске у којима Словенци живе. Словенци су достојно заступљени у науци. Словенац је *Долина* који ради на кодификацији грађанског законика, велики физичар *Јосиф Стефан* и ректор бечког универзитета, професор *Чижман*, такође су Словенци. За сад би се Словенци задовољили, кад би им се дале словеначке гимназије у Горици и Марбургу.

Посланик *Вајтлоф* устао је противу барона *Пиркета* и противу захтева које је изнео посланик *Сукље*. Ако су, вели, они што припадају словеначкој народности и којима способност нико не одриче и достигли што велико, то имају да захвале немачком образовању које су задобили у младости својој. За тим се говорник враћа на прекјучерашња разлагања министра просвете и вели: „Ја ћу с највећим задовољством поздравити г. министра, ако буде онако одлучан и оштар, као што се неки дан показао, противу оних који иду на разорење аустријске државе и који управо изазивљу на борбу Немце у крајевима где се разни језици говоре. Ја желим да г. министар буде тако исто одлучан противу оних црквених органа који би дошли да претргну у своје руке државне школе које су заостале иза Марије Терезије и које су његовом старању поверене, па да их својој власти потчине. Тако исто одлучан треба да се покаже и према онима који занатлијске школе

желе да предузму у своје руке“. За тим прича, како се Немци у Чешкој киће од стране власти, кад о своме трошку хоће да подигну коју школу за своју децу итд., и на послетку изјављује да мира у Аустрији не може бити све донде докле се Немци буду угњетавали.

Посланик *Свјецци* (Пољак из Шлезиије) тузи се како се у Шлезиији систематично истискује словенски језик, али, срећом, не бива све онако како ко жели. Истина Немци плаћају више пореза но Словени, али они већи део и одnose, а Словенима се не да ништа, па ни школа. Они нам узму најпре све, па нам онда кажу: па ви и немате ништа! Толика добра у Шлезиији припадају надвојводи Албрехту, грофу Ларишу и другим аристократима немачке и словенске народности. Та господа не би никако пристала да се њихов порез употребљава на угњетавање словенског елемента.

Посланик *Вагнер* тражи да се подигне још једна гимназија у Черновићу и статистичким подацима доказује да треба у том месту још ове године отворити још једну гимназију.

Посланик *Ковалски* замера што се за окупне надзорнике школске постављају у Галицији људи који не знају русински.

Посланик *Вебер* описује на дугачко и на широко како се из школа у Моравској немштина истискује и наводи како се и у самим немачким средњим школама постављају људи који не владају немачким језиком, итд.

Министар просвете одговорно је и на ове примедбе посланичке и изјавио је да је вољан учинити све што се жели, колико се може. Тако је обећао да ће се у Черновићу подићи још једна гимназија, као што тражи посланик Вагнер и умирио је посланика Вебера изјавом да ће се у Моравској завести још једно место школског надзорника и да ће се на то место довести лице достојно тога звања.

(Свршиће се)

ПЕДАГОШКЕ СТВАРИ

ЕВО КАКО БИ СЕ МОГЛО ПРЕДАВАТИ О КОЊУ

у II разреду основне школе

Децо, пазите!

У нас има животиња, које ми држимо, хранимо и негујемо код наших домова (кућа),

и од којих имамо по какву било корист. По томе, што те животиње држимо и негујемо код наших домова, зову се оне домаће животиње.

Нека каже имена наших домаћих животиња: Н. Н. (Кокосх, гуска, ћурка,

пловка (патка), псето, мачка, овца, коза, свињче, говече, биво, магарац, коњ . . .)

Ја ћу вам сада казивати, а ви пазите да упамтите и да научите све што треба да знате о једној нашој домаћој животињи.

Слика. — Има људи, који су научили да цртају и да сликају разне ствари. Они могу да насликају човека, животињу, биљку, цвет, кућу, цркву, башту, шуму, реку, море, и све што год виде. Кад они на хартији или на платну насликају што год, то се зове слика оне ствари, која је насликана. Ево ја ћу вам показати једну слику (показати насликанога коња).

Шта је овде насликано? Нека каже Н. Н. Н. . . .

Где је видео (видела) коња? Нека каже Н. Н. Н. . . . (на улици где вуче кола. На гумну где врше жито. На ливади где пасе. У коњушници за јаслима)

Опис тела. — Сад ћемо да опишемо тело ове животиње. Ја ћу показивати делове тела, а ви ћете казивати како се који зове.

Како се зове овај део? (показати главу).
 Како се зове овај део? (показати врат).
 Како се зове овај део? (показати трун).
 Како се зове овај део? (показати реп).
 Како се зову ови делови? (показати ноге).
 Дакле упамтите овим редом: Тело у коња има ове делове: главу, врат, трун, реп и ноге (удове).

Нека то понови: Н. Н. Н. . . .

Нека понови све што смо догде говорили: Н. Н. Н. Н.

Сад ћемо да описујемо сваки део тела.

Трун. — Највећи део тела у коња јесте трун. Трун је у коња сваког, а понајвише у коња добро однегованог и од доброг соја, готово обал. Горњи део трупа зове се леђа (грбина). Леђа у коња прилично су равна и мало угнута, те на њима може лако да стоји седло, на којем човек седи кад коња јаше. Доњи део трупа зове се трбух.

Нека тако исто опише трун: Н. Н. Н. Н. . . .

Врат. — На предњој страни трупа налази се врат. Врат је у коња уздигнут на више, није много дебео, и прилично је саљштен с десне и леве стране. Из горње ивице врата израсла је дугачка длака, која висиниз врат и зове се грива. Грива је коњу као неки украс. Наши стари јунаци по некад су и бојили гриву своме коњу, да је лепша. „На вранчићу гриве окнивене“.

Нека опише врат у коња: Н. Н. Н. Н. . . .

Глава. — На врху врата налази се глава. Према величини тела, глава у коња није много велика, дугуљаста је и готово обла. На глави су уста са две вилице, горњом и доњом, у којима су зуби. Над устима, на горњој вилици, налазе се две широке ноздрве, на које коњ увлачи ваздух, кад дише, и на које коњ може јако да хрче. На врху главе налазе се два уха, која коњ држи увек усправо, а којима може и да мрда, и онда се каже да коњ ушима стриже. (глагол стрићи) „Ногом копа, а ушима стриже“.

Испод ушију, на предњој страни, налази се широко чело. Међу ушима има један прамен дугачке длаке, и зове се китка. Испод чела, с једне и с друге стране, налазе се очи (по једно са стране). Очи у коња врло су живе и ватрене, те му је и поглед жив и оштар.

Нека опише главу у коња: Н. Н. Н. Н.

Реп. — На задњем врху трупа налази се реп. Реп у коња обрастао је дугачком длаком, која као дугачко и дебело повесмо висиниз остраг низ ноге. Та дугачка длака на репу зове се струна. Репом се коњ брани од мува, које му досађују. Али кад је калаво, онда му се струна искаља, па коњ и себе искаља репом. С тога људи често ту струну поткрата, или улету, па завежу. А тако му и лепше стоји.

Нека опише реп у коња: Н. Н. Н.

Ноге (удови). — Трун и све што је на трупу држи се на ногама. У коња има че-

тири ноге: две *предње* и две *стражње*. Ноге су у коња танке и високе, али и врло чврсте и јаке. С тога коњ може врло брзо и задуго да трчи. Коњ иде *ходом* (обичним својим кораком), *малим касом* (ишто брже од хода), *великим касом* (још брже) и у *скок* (колачки, врло брзо). Кад човек иде на коњу, на коњ не иде касом, него ходом, али брзим ходом (који се зове *раван*), каже се да човек *језди* (глагол *јездити*). „Гором језде кићени сватови“. Коњ може да иде једним ходом још брже него и ходом у *скок*. И кад коњ под човеком тако иде, каже се да *лети* (глагол *летети*). „Па полети преко поља равна, ка' но звезда преко ведре неба“.

На свакој ноzi коњ има само по један једини прет. Тај прет му је сав обрастао у *нокат*, и тај *нокат* зове се *копита*. По томе што се у коња тај *нокат* зове *копита*, и коњ се зове *копитар*. А по томе опет што коњ има на својој ноzi само *једну копиту*, зове се он — *једнокопитар*. Кад се коњ много употребљава на посао, а нарочито ако иде по калдрми и по каменитим путовима, њему се *копита* окрза (глагол *окрзати*), па голим претом додирује до земље, и онда га веома боли, те храмље и не може да иде. Да се *копита* не би тако окрзала, људи поткивају коње гвозденим *потковицама* (које се зову и *плоче* ако покривају одоздо целу *копиту*).

Над *копитама* налазе се на ногама *чланкови*. На *чланковима* са задње стране висе наниже *длака*, као каква *перајица*, и зове се *кичица*.

Горњи, задњи део трупа између *репа* и *кукова* (костију што су над *стражњим* ногама) зове се *сапи*. Што су *сапи* у коња шире, то је и коњ бољи. Предњи део трупа, између *врата* и *предњих* ногу зове се *груди* (прси). Снага којом коњ *вуче* терете, у грудима му је. С тога је и коњ бољи и јачи у колико су му *груди* шире и јаче.

Нека опише ноге и остало што је уз њих споменуто: Н. Н. Н. Н....

Величина. — Према томе да ли су коњи од соја доброг или лошег, и да ли су добро однеговани или лоше, они су разне величине. Обична висина *добрих* коња износи 14 до 15 шака.

Длака и боја. — Тело у коња покривено је кратком *длаком*. У коња од доброг соја, и који се добро негују, *длака* је врло глатка и прелива се у сјајности. Боја *длаке* коњске различна је: *срана* (коњ се зове *сранац*), *мрка* (коњ се зове *мрков*), *брокаста* (коњ се зове *дорат*), *отворенија од брокасте* (коњ се зове *алат*), *жуфкаста* (коњ се зове *кулаш*), *зеленкаста* (коњ се зове *зеленко*), *бела* (коњ се зове *белац*), *бела на поперкана црним пегима* (коњ се зове *ђогат*), *шарена* (коњ се зове *шарац*). Стари наш јунак Краљевић Марко, имао је коња *шарца*. И кад год се у песмама пева о јунаштву Краљевића Марка, пева се и о јунаштву његовога *шарца*, коња од мегдана.

Нека опише величину, *длаку* и *боју* у коња: Н. Н. Н....

Називи по роду и иначе. — Мужак зове се у опште коњ. Млад коњ зове се *ждребац*. Женка зове се *кобила*. Млада *кобила* зове се *ждребица*. Младунче зове се *ждребе*. Од особито доброг соја (арапског) *кобила* зове се *бедевија*. „Па појаха виту *бедевију*“. Матор и рђав коњ или *кобила* зове се *кљусина* и *драскела*.

Плођење. — *Кобила ождреби* (глагол *ождребити*) једно *ждребе*, а носи га 13 месеци. Докле *кобила* носи *ждребе* каже се да је *суждревна*.

Глас. — Кад коњ или *кобила* даје глас од себе, каже се да *рже* или да *њишти* (глаголи *рзати* и *њискати*). За *ждребе* увек се и каже само да *њишти*.

Нека понови о називима, о *плођењу* и о *гласу*: Н. Н. Н....

Начин живљења. — У најстарија времена коњи су били дивље животиње. У земљи што се зове *Русија* има пространих равница.

На тим равницама нема вароши ни села, па се оне с тога зову пустаре (степе). По тим пустарама има и сад много дивљих коња. По много њих живе у друштву. Коњско друштво зове се *ергела*. Али људи су мучећи се успели мало по мало те су припитомили коње, и тако је коњ сада једна од најлепших и најкориснијих наших *домаћих животиња*.

Начин храњења. — Док је ждребе мало, оно сиса своју матер, и то му је храна. По томе што младунче коњско сиса своју матер. коњи се зову *сисари*. Кад одрасту, хране се коњи травом, сеном (по невољи и сламом), јечмом, овсем (зобљу), мекињама; једу и хлеб; а даје им се уз осталу храну и соли. Коњ сажваће своју храну и добро уситни пре, него што је прогута, и не повраћа је више да је опет по други пут жваће. Воду хоће увек чисту. У јуначким нашим песмама вели се да су коњи наших старих јунака пили и вино. „Вино пије Краљевићу Марко, пола пије пола шарцу даје“.

Нека понови о начину живљења и о начину храњења: Н. Н. Н....

Корист. — Од коња имамо много користи. Коњи вуку кола, у којима се возе путници, и у којима се преноси из једног места у друго разна трговачка роба, а код сељака разни њихови производи (жито, сено, брашно, воће, пиће, дрва и разна грађа за зграде...). Земљорадницима коњи јоште вуку и плуг, када ору, и врху им разна жита (пшеницу, јечам, оvas, крушник); окрећу млинове у сувачама; баштованима окрећу коло, кад залевају башту. На коњма људи и путују. Кад човек путује на коњу, каже се да *јаше* (глагол *јазати*). Кад човек хоће да се пошне на коња, каже се *усести* (уседнем) и *узјазати* (узјашем). А кад хоће да сиђе с коња каже се *одсести* (одседнем) и *сјазати* (сјашем). Човек који јаше на коњу зове се *коњаник* и *коњик*. „Ко је пешак притежи

опанке, ко је коњик притежи колане“. Војници, што у рат иду на коња, зову се *коњаници*. Наши стари јунаци чинили су своја јунаштва на добрим коњама. Зато су они врло пазили своје коње. Наш стари јунак, Краљевић Марко, вели своме коњу: „Давор шаро, давор *добро* моје!“ У песми се пева да је Краљевић Марко одсекао главу своме шарцу, кад је видео да ће умрети, јер му је било жао да се после његове смрти његови непријатељи, Турци, користе његовим шарцем.

У великим варошима, у којима је говеће месо врло скупо, и нема га доста за све становништво, кољу се и коњи, те сиромашније породице купују коњско месо, и једу га, јер је јевтиније од говећег. Код нас коњи обично угину од старости или од какве болести. И кад коњ угине, онда се од њега употребљава *кожа* за опанке и друге кожне ствари. Од кошита коњских граде се простији чешљеви, кутије и друге ситне ствари. Струна из коњског репа меће се на гусле и на гудала (објаснити шта су гусле, и какву важност имају за наш народ). Длаком коњском, а нарочито оном из репа и гриве пуне се душеци и јастуци. А и кости коњске, као и од других животиња, употребљавају се за нешто у фабрикама, у којима се гради шећер.

Нека каже какву корист имамо од коња: Н. Н. Н....

Нега. — Што је коњ бољи, здравији и јачи, то и више користи човек од њега има. Рђав коњ нити може добро вући терете, нити добро и далеко носити на себи коњаника. Да коњ буде добар, треба пре свега да је од доброга соја. Али и коњ од доброг соја повариће се и неће бити добар, ако се не буде неговао како ваља. Коња ваља на време хранити добром и чистом храном, а појити га на време и чистом водом. Ваља га држати у коњушници (*штала* није српска реч). Коњушница треба сваки дан да му се чисти; треба да је пространа и умерено ви-

дна; светлост треба да му долази озго, те да му не квари очи. Ваља му простирати у сламу или сено да не лежи на голој земљи или даскама. Сваки дан ваља га добро по целом телу истрти сеном па онда четком. Коња не ваља једнако држати у коњушници, него га треба и употребљавати на рад или јахати. Кад је коњ уморан треба га покрити ћебетом док се не одмори. Уморан и загрејан коњ не сме се напојити, јер ће се разболети.

Како треба неговати коња? Нека каже: Н. Н. Н.....

Душевне особине и способности. — Коњ је врло разумна животиња. Може да се научи на много којешта. Људи науче коње разнемо ходу и разним вештинама. Богатији људи, који држе по више коња, држе и нарочитог човека, који их учи и негује. У циркусу може да се види коликим и каквим су мајсторијама научени коњи, који у циркусу играју. Они умеју да играју онако, како им се свира; умеју да клекну, да легну, да устану, да копају ногом, да машу главом кад им се заповеди. Војнички коњи знају по свирању трубе кад треба ићи обичним ходом, а кад треба трком, кад треба јуришати напред, а кад одступати натраг. Прича се како је за време српског рата с турцима један српски војник заробио једног турског коња, узјахао га, па пошао у српску војску. Од један пут турска труба стане свирати на одступање. Коњ разумевши трубу појури у турску војску, и однесе српског војника међу Турке.

Коњ може добро и дуго да памти. Он упамти пут, којим је макар један пут прошао. Кочијашки коњи хоће обично да стану пред сваком механом крај друма, јер памте да је то место, на коме су се већ по који пут одмарали. Један сеоски попа, који је по својој нурији ишао обично на коњу, имао је обичај да стане, кад год сретне или стигне кога парохијанина, да се с њим упита

за здравље. Неки човек куши коња од тога попе и пође да пугује на њему. Па чим он коме путнику назове: „Помози Бог!“, а коњ стане, мислећи да је на њему попа, који хоће да се са сваким разговара.

Коњ је своме господару веран, ако га господар добро негује, храни и пази. Коњ познаје кад се он и његов господар налазе у опасности, и он често дршће од страха, али никад неће од опасности да бега, ако то његов господар неће. С тога се и може на коњу да иде и у најжешћи бој. Коњ много пута спасе живот своме господару. — Нека каже причу „о паметном коњу“ Н. Има и овака прича. Један војник за време рата пође да тражи воде. Кад је ишао кроз једну шумицу опази га непријатељи, опале из пушака и убију га. Коњ побегне и оде кући. Али је непрестано рзао, и погледао на ону страну где му је господар погинуо. Све мање је јео и најзад на скоро угине. Види се да је угинуо од жалости за својим господаром.

Коњ неће никад хотимице напасти на човека или дете. Па баш и кад се јако затрчи, ако му какво дете или каква животиња буде на путу, он прескочи, само ако може. Али хоће по неки да се праћне ногом и да удари кад му се прикучи ко, кога он не познаје. С тога деца не треба да се прикучују коњима.

Прождрљиви зверови вукови (курјаци) често нападају на коње. Вук напада коња с преда, и кад га ухвати за главу и за уста, онда му се коњ не може да отме. Кад курјаци нападну читаву ергелу коња, онда се они овако бране. Сви се скупе у коло, па окрену главе у средину, а стражњице на поље, па онда пазе. Чим се курјак прикучи коме од њих, он се праћне стражњим ногама. Често курјак и мртав остане, а ако остане жив, свакад у оваким случајима отиде гладан.

Нека каже о душевним особинама и способностима у коња: Н. Н. Н.....

(За овим довести у свеу све).

НАУЧНА ХРОНИКА

Међународни Језик. Идеја, да се удеси међународни, светски језик, још није могла себи свуда прокрчати пут ни добити свуда признање, какво јој желе њени покретачи. Али и ако је свет и према њој неповерљив и више непријатељски расположен, као и према свакој другој новини у области људских проналазака, — опет се сваким даном све више увиђа прека потреба заједничког, међународног језика; ову потребу осећају како научници, тако и трговци и велики индустријалци. Ко се год бави о науци, па жели да се упозна с њеним стањем у суседним државама, мора непробавно утрошити врло много времена да изучи многе данашње језике, на којима се обрађује наука. А тешкоћа у изучавању страних језика, нпр. француског и немачког, долази од заплетене граматике и премногих изузетака. Увести један од садашњих јевропских језика као заједнички, значило би увести деспотску владу једне народности, што се и могло видети, кад је у Јевропи био завладао француски језик. Међународни пак језик, састављен вештачки, одликује се поред осталог и тиме, што му је изговор лак и граматика проста без икаквих изузетака. А огледе, истина, безуспешне, таквога вештачког језика, светскога језика правилни су још пре 100 година Лајбниц и Декарт, удешавајући, тако да кажемо, фигуративни језик, т. ј. служећи се разним нотама за поједине речи. У најновије време истичу се међу осталима највише два предлога заједничкога светскога језика; „Volarük“, чији је творац швајцарски пастор Шлајер и „Pasilingua“ предлог швајцарског педагога Штренера. Ипак је само први оглед добио готово потпуно признање. Не само што се „волашikom“ заинтересовала сва јевропска штампа, те се о њему говори и у Јевропи и у Америци, него је чак толико освојио земљишта, да је ових дана свечано уведен као наставни предмет у вишу трговачку школу у Паризу (L'École des hautes études commerciales), па је у Паризу основан и орган за ширење „volarük-a“. Осем тога у Јевропи већ има на 70 дружина за учење „volarük-a“, и на сваком кораку отварају се курсови за „volarük“ — у Француској, Холан-

дији, Немачкој, Швајцарској, па чак и у Москви, а да и не помињемо Америку. Број људи, који уче „волапик“, па се њиме и дописују међу собом износи преко 100.000. На светској изложби, која ће бити у Паризу 1880 спремају Французи да приреде и међународни конгрес свих волапиковца.

Приступајући своме послу Шлајер је изучио много језика, особито све главне индојевропске, па је у њих изабрао гласове и речи, које су најобичније (највеће употребе) и најлакше, те тиме и за његову намеру најзгодније. Правила овога међународног језика Шлајер је нешто позајмио из граматика индојевропских језика, а нешто и сам удесио. Ево неколико тачака, по којима се приближно може дознати суштина језика „volarük“-a¹⁾. Пише се латинском азбуком, и то само са 28 слова; већ се по себи разуме да је ортографија фонетичка. Имена имају само два рода; мушки и женски; овај други постаје, кад се мушком роду предметне речца *ji*; тако, нпр., *pol* значи дечак, *jipol* — девојчица, *hod* — брат, а *jihod* — сестра, *cat* — мачак, а *jicat* — мачка итд. Именице имају само једну промену; нпр. реч *ten* — човек мења се овако 1. падеж *ten* — човек 2. п. *ten-a* — човек-а 3. падеж *ten-e* — човеку, 4. падеж *ten-i* — човека. Множина и у именица и у придева постаје додавањем познатог за множину наставка *s*; тако ће дакле бити: 1. п. мн. *ten-s* — људи. Придеви постају додавањем наставка *ig*, и мењају се такође по једној само промени као и именице. Питање се исказује нашом речцом *li* (*ti*), коју треба ставити после глагола, којим се пита. И синтакса је врло проста; само треба поменути да се придев који одређује ставља после именице, коју он одређује; иначе је свуда логичан ред речи у реченицама.

Лакоћа је овог језика, веле, толика, да се за три дана може изучити све што је потребно, па да се човек служи његовим речником, и да се одмах дописује с другим волапиковцима. Шлајер је издао граматiku

¹⁾ Реч је сложена: *vola-pük*, те значи баш: светски (свет а) језик.

„светскога језика“ на француском, инглеском немачком и руском језику, издао речник од 13.000 речи, календар за 1886. г. збирку анегдота и пословица. Граматика (стаје непунa 2 динара) и речник изађоше већ у шестом издању.

Оволики досадањи напредак новогa међународног језика даје наде на сјајну му будућност. Али нам се чини да на њ не треба гледати ни кроз оне са свим ружичасте, па ни кроз много мрачне наочаре. Првим бисмо хтели казати да ће још доста времена протећи док се волапиковачке илузије са свим остваре: мучно да ће „volapük“ икада постати прави свеопшти језик целога човечанства и готово се позитивно може казати да никада неће моћи из употребе истиснути и собом заменити садашње националне језике. Пре свега њему ће за светску, широку употребу до века бити јаки конкуренти језици: китајски, инглески, руски и немачки, од којих првим, као што је познато, говори трећина целога човечанства, а друга три имају за собом стотине милиона људи; дуго ће још трајати и дипломатска влада францускога језика, који и иначе у вишим слојевима друштвеним још предази своје националне границе. Данашњи народни језици имаће до века

и то првенство, што су они творевина целога народа, израђивана вековима и вековима, а „volapük“ производ једнога човека за неколико година. Али, с друге стране, признајући тежњу људскога напредовања ка универсалности, што већој заједници, што бржем и што лакшем саобраћају међу људима, не смемо превиђати корист, која долази и од вештачког међународног језика. И најмање средство, којим се олакшавају међународни односи, увек је добро дошло. Кад су људи у једној соби, лепо се разговарају међу собом без икакве справе; али, кад су далеко један од другогa онда им је добро дошао телефон. И нека овај нови, „светски језик“ за сада буде имао ма и само ону вредност, коју има позната трлеграфска азбука — у главном једнака за све језике — према обичним азбучним системaма појединих народа; нека, велимо, „volapük“ буде и само у таквом односу према живим националним језицима, па ће користи за човечанство бити велике. Мети братске заједнице међу разноликим и удаљеним, а напретка жељним народима служиће од сада осем телеграфа, и телефона, паробродa и железница, метарских мера и новчаних јединица и — „volapük“.

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

Дела Вука Стеф. Караџића. — Познато је, да је још пре годину дана српска влада откупила од кћери Вукове право на издавање Вукових дела. Г. министар просвете и црквених послова саставио је одмах одбор, који ће уређивати државно издање свију дела Вукових. У том су одбору г. г. Јован Бошковић и Светислав Вуловић, професори Вел. Школе, и Љубомир Ковачевић, управитељ и професор учитељске школе у Београду. По извештају, који је одбор овај поднео г. министру просвете, прво ће се штампати Вукови зборници народних умотворина и етнографски списи Вукови; за тим граматика, речник и остали радови Вукови о језику српском; за тим његови историјски списи; на послетку разни његови чланци, критике, полемике, писма и т. д. Сва дела изнеће од прилике 16—18 књига у великом октаву, свака књига по 35—40 штампаних табала. А цело издање, ако не би било каких препрека, може изаћи на свет за 4—5 година.

Као што дознајемо већ је са свим приређена и за штампу спрењена прва партија: Српске на

родне песме. Ова ће партија изнети шест књига. У прве четири ће изаћи све јуначке (еписке) песме, у петој и шестој женске (лирске) песме. У последњој књизи биће објашњење редакционог одбора о уређењу ове прве партије и сви предговори Вукови о песмама из свију његових издања. Штампанье ће се прве књиге почети кроз који дан, а штампање осталих наставиће се одмах после прве. — За ову партију одбор је предложио, да се свака књига штампа у 10.000 примерака.

Одбор је већ почео прикупљати и за штампање спремати многобројне, по разним часописима растурене, списе Вукове и писма. На жалост посмртни рукописи Вукови нису били у наследнице његове, од које је право на издавање његових дела откупљено; али се одбор потрудио да сазна где су, те ће се и из њих штампати све што буде ново и непознато или што ма по чему буде вредно да се штампа. Одбор се већ обратио многим својим познаницима и пријатељима с молбом, да му побележе и јаве о са свим забаченим и по старим, ретким, часописима штампаним чланцима и пис-

мимо Вуковим, или да му пошаљу у верним преписима или оригиналима писма Вукова, ако би их било у њих или у њихових пријатеља и познаника. На ово обраћамо и ми пажњу наших читалаца, да и они, у колико могу, помогну одбору у овоме послу.

Дознајемо, да се и Српско учено друштво спрема да прослави стогодишњи спомен рођења Вукова. И кад у завичају Вукову представници науке српске буду прослављали стогодишњицу његову, тада ћемо јамачно имати у рукама и прве књиге скупљених дела његових у новом угледном државном издању.

«Благо њему, те на вијек живи!» А благо и земљи, која се овако одужује достојним синовима својим!

В. —

Број ученика на 9 пруских университета износи овога зимњег семестра 13.295 према 12.823 летњег семестра 1885., и према 12.937 зимњег семестра 1884/5., 12.548 летњег семестра 1884., 12.465 зимњ. семестра 1883/4. и 12.320 зимњ. сем. 1882/3. Број дакле непрестано расте, и садашњег је семестра највећи. А поједини универзитети стоје овако: Берлин 5343 (према 5006 прошлог зимњег семестра), Хале 1496 (1631), Бреслава 1384 (1389), Бон 1070 (1080), Гетинген 1002 (893), Грајфсвалд 875 (856), Кенигзберг 853 (887), Марбург 819 (708) и Киу 453 (387). Порастао је докле број ученика у Гетингену за 9, у Гријфсвалду за 19, у Киу за 66, у Марбургу за 111, а у Берлину за 336; напротив је опао број у Бреслави за 5, у Бону за 10, у Кенигзбергу за 34 и у Хали за 135 студената.

Беседа франц. министра просвете у Бордоу. — Пре кратког времена отворена је нова универзитетска зграда у Бордоу (Bordeaux), па је том приликом «француски министар просвете Гобле (Goblet) изговорио беседу, која је обратила

на се врло велику пажњу. Он је најпре говорио о питању: у којој мери треба задржати у средњим школама учење латинског и грчког језика, па се изјаснио противу система, који је недавно препоручио *Раул Фрари (Raoul Frary)* у својој књизи «*La question du Latin*» (питање латинског језика), о којој се много говорило у франц. штампи; а по том Фраријевом предлогу класичне језике треба са свим избацити из школских програма и заменити их учењем нових језика. Али не треба мислити да је Гобле неумољива присталица школскога класицизма: не, он предлаже да се латински и грчки ограниче само на један одређен (разуме се, мањи) број гимназија, а сви остали лицеји и колеџи да се претворе у реалне гимназије, које би поред француског језика и књижевности брижљиво неговале модерне јевропске језике и литературе — дакле, без латинског и грчког. За тим је министар изнео и ту мисао, да је већ крајње време, кад треба укинути досадашњи «бакалауреат» (испит за најнижи ступањ академских чинова), и заменити га давањем какве савремене школе сведоче. Што се тиче више наставе, министрова беседа ни мало не задовољава оне, који у овој области желе груновања факултета на универзитетима по немачком обрасцу, јер се Гоблеова извођења никако не слажу с овим планом.

Нова руска експедиција за Сибир.

— Докле научници других јевр. народа испитују Африку и Аустралију, докле Руси имају доста широкога поља за научно испитивање Азије, како средње, тако и северне. Читачком свету већ су познате велике услуге, које је учинио науци руски пуковник Пршеваљски својом експедицијом у средњој Азији, особито у Тибету. Сад пак «и. руско географско друштво», спрема повелику знаствену експедицију, чиј ће учесници, све млађи научници, имати задатак, да научно испитају Сибир, поглавито с етнографског и економског гледишта. Узето је да ова експедиција пробави пет година.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Његово Величанство Краљ изволео је преко свог ађутанта г. пуковника Стевана Пантелића, приликом доласка првог жељезничког влака у Врању, подарити сиромашним ученицима школе прибојске 60 динара.

Г. Јова Куртовић, чиновник у пензији, поклатио је 300 динара «Фонду сиромашних ученика шабачке ниже гимназије».

Г. Панта Куртовић, трговац из Шапца, поклатио је 100 динара «Фонду сиромашних ђака шабачке ниже гимназије».

Г-ња Сока П. Илића поклонила је за сто у професорској соби шабачке ниже гимназије зелену чоху 4 метра дугачку.

Пок. Мијаило Вукашиновић, бивши механиџија у Ваљеву, тестаментом својим завештао је 120 динара држави српској на просветне цели.

Г. потпуковник Јован Ванлић, дао је 2 динара да се за њих купи школских потреба за сиромашне ђаке 1. одељења II разреда мушке теразијске школе.